

Ціна: 40 центів.

НОВІ ДНІ

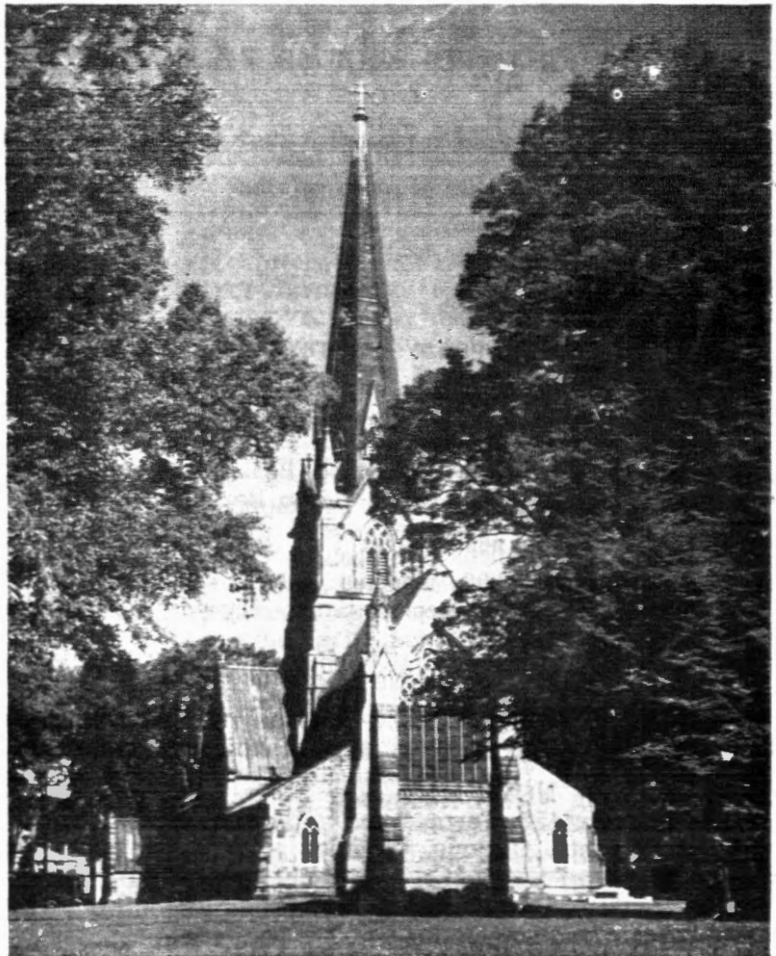
• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ МІСЯЧНИК

РІК III

ЖОВТЕНЬ — 1952 — OCTOBER

Ч. 33

Трошки Канади.

Катедра у Фредериктон
(головне місто провінції
Новий Брунсвік).

ПОРАДИ В ПЕРСОНАЛЬНИХ

БАНКОВИХ СПРАВАХ

...одна з серії.

ЗАПИТАЙТЕ МЕНАЖЕРА

Банкова служба в Канаді різниться в деяких випадках від тої, до якої Ви звикли, і тому заощадите багато часу, якщо поговорите з менажером Канадського Комерційного Банку. Він розкаже Вам як найкраще полагоджувати Ваші фінансові справи.

Затямте! Усі відділи банку Канадій-

ського Комерційного Банку готові служити Вам своїм повним апаратом, а канадійська банкова система, як відомо, є одною з найкращих у світі.

З повним довір'ям звертайтеся у банкових справах до якогонебудь відділу Канадійського Комерційного Банку.

The Canadian Bank of Commerce

Вітає Вас...

ГОЛОВНА КОНТОРА
В ТОРОНТО

ПОНАД 600 ВІДДІЛІВ У КАНАДІ

НОВИХ ПЕРЕДПІЛТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

1. Боб'як Р., Виндзор, Онт.	1
2. М-ва А., Перт Амбой. Нью Дж., США	1
3. І-ко Л., Нью Йорк. США	1
4. Дашенко Ф., Лашін, Квебек	1

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

1. Р. Боб'як, Виндзор, Онт.	0.50

2. О. Ю. Туржанський, Джайлберт Плейнс, Ман.	1.00
3. В. Григоряк, Торонто	1.00
4. О. Бурдин, Торонто	1.00

Дякуємо всім названим тут особам за їх шире ставлення до журналу. Просимо всіх інших наших читачів прийняти участь у пробиванні муру байдужості, яким обводиться обиватель від культурного процесу нашої еміграції.

Редакція

"НОВІ ДНІ"

Універсальний ілюстрований місячник. Видає в-во "Нові Дні", головний редактор — Петро Волиняк.

Умови передавати:

Канада — річна: \$ 3.00, піврічна: \$ 1.75.
ЗДА — річна: \$ 3.00 американських, піврічна: \$ 1.75 американських.

ЗМІНА АДРЕСИ: 10 центів (можна канадійськими поштовими марками).

Замовлення і гроші слати на адресу:

NOWI DNI
Box 452, Term. "A"
Toronto, Ontario, Canada.

НАШІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії: Mr. T. Seliger,
10 Pool Str.
Bolton, Lancs., England.

Передплата в Англії: річна — 1½ фунта.

В Аргентині: "Peremoha"
25 de Mayo 479 (26)
Buenos Aires,
Argentina.

Передплата в Аргентині: річна — 25 пезів, піврічна — 15 пезів.

В Австралії: Miss O. Odlyha
G. P. O. Box 933 H, Adelaide, S. A.
Передплата в Австралії: річна — 1½ фунта.

"Nowi Dni", a Ukrainian Monthly. Editor: Petro Wolyniak.

Address: Nowi Dni, Box 452, Term "A", Toronto, Ont., Canada

ДРУЖИНІ

Холодний місяць. Море грає,
Об скелі хвиляни б'ючі.
Нічого кращого немає
За небо сріберне ніччю.

Це не комета — естафета
Летить, віщує радість нам:
Деся утворилася планета,
Яку назву твоїм ім'ям.

Колись у зоряному краю
Знов наші стрінуться серця.
Я вірю, вірую, я знаю —
Світ без початку і кінця.

І все, що час руйнує лютю,
Відроджує космічний пил,
Хоч на землі давно забуто
Про існування вищих сил.

ЛЮТУЮТЬ ЗНОВ...

Лютують знов хижакські зграї
і гостять нам у серце нік,
тож ми Всесильного питаєм
смирнено: — Господи, коли ж
покладемо кінець нестерпним мукам
і нашу кров припинили лити,
якщо не нам — бодай унукам
у власній хаті візьмо жити
дає можливість милостиво,
коли, о Господи, коли?!
...Віки змигаємось звичайно
за це, як з бурями орм.

Народ не жив нам — тільки мидів,
тернів наругу, крикду, зло,
ми мали безліч Леонідів,
та в нас Лікурґів не було...
І не було у нас єднання,
чинив з нас кожен, що хотів,
вочуй же, Боже, ці благання:
зміни на милість правий гнів,
не дай безслідно нам пронасти,
звільни з ярма наш рідний край
Лікурґів, Цезарів нам дай!
і знеси нам кривників, фантастів —

АРКАДІЙ ЛЮБЧЕНКО

ЩОДЕННИК

Сьогодні: тепло, березнева каламуть; сніг, як великі мухи; часом зривається заметіль. У школі зустрів А. Г-ка, він щойно прибув, подавшись із Харкова спочатку на Зіньків, а потім уже всякими способами добуваючись до Києва. Ходив з Г-м до Штадскомендантури, він хоче, щоб його родина та я рушали разом. Завтра піду з харків'янами добувати перепустку. Якщо не вдасться, рушу тягаркою на Рівне.

Мама плаче. Брат розгублений. Тяжко.

20. 2. (1943 р.)

Мама знову плаче. Стала дуже запобігливою, дуже розгубленою і говорить якимось тремтливим голосом, чимсь нагадує дитину. Все це глибоко зворушує, а часом (тому що зворушує) то й дратує. Лесик захворів на шлунок.

Сьогодні нарешті добув перепустку до Львова. Те, на що я витрачав стільки енергії й часу, чого пристрасно жадав ось уже півроку, у що й вірити зрештою перестав, — розв'язалось вдало протягом двох хвилин. Ну, хіба знову це не вибрик мого Дажбога? Чудно, неймовірно, але це так.

Приходжу вранці до школи на Велику-Підвальну, де містяться евакуйовані харків'яни. Зі мною йдуть до Фельдкомендантури ті співробітники "Нової України", які ще не встигли

взяти перепустки на Львів, а саме: Щ-а, Х-й, К-ко. Вже є чутка, що на Львів перепусток не дають. Приходимо (по дорозі приєднався старий В-ко з Полтави). Справді на Львів уже перепусток не дають, чую, як капітан відмовляє комусь із прохачів і пропонує Дубно або Брест-Литовське. Урядовець (українець) відмовляє К., що перший звернувся: мовляв, Львів уже не приймає. Тоді втручаюсь я, пояснюю, хто ми та підкреслюю, що ми лише 4 не встигли взяти візи, а решта співробітників редакції їдуть на Львів, — як же нам одбиватись од гурту? Це з усіх міркувань неможливо. Тоді він радить звернутися безпосередньо до капітана. Я наважуюсь і, полишаючи перекладачку, жадливо німецькою мовою пояснюю капітанові те ж саме і прошу перепусток на Львів. Він стоїчно вислуховує мій волапюк, я ж в процесі розмови, мобілізувавши всі свої здібності, постерегаю, що говорю досить пристойно й легко, аж самому дивно. В усякому разі капітан усе прекрасно розумів, ще раз перепитав, з якої саме ми редакції, посміхнувшись і дає розпорядження своєму помішникові:

— Цим чотирьом панам дати Лемберг.

Виймаємо пашпорти. Треба ще й евакуаційну посвідку з місця евакуації, але у мене такої нема. Кажу тихо Щ-ні, що першим подає пашпорта, щоб посвідки не давав, не нагадував про неї — лише пашпорт. Він так і ро-

бити. Йому ставлять штамп і підписують. Перепустка готова. Потім К. Потім я. Потім Х. Готово. Кланяюсь капітанові, дякую. Він коректно теж уклоняється. Виходимо. Хлопці раді, обступили мене, дякують, що врятував їх. А мені й самому не віриться. Йдемо до Дніпра. Розповідаю їм про Київ. Весело. Хороше. Так непомітно вертаємось до їхньої школи. Вони ще раз дякують за приємну цікаву прогулянку й просять конче зайти до них між 3-4 год. випити чарочку.

— Не можу. У мене ж виразка!

— Ну, то хоч так зайдіть... Хоч на хвилинку.

— Добре, зайду.

23. 2. (1943 р.)

Завтра їду. Або потягом або тягаровим автотом до Волочиська, звідти потягом до Львова. Маю залізничний "аусвайс" — вчора допоміг добути О. Я-й. Все відбувається прискорено, для мене поки що сприятливо — Дажбог, Дажбог!

На базарі молоко стало в 5 разів дорожче, хліб — у 10 разів. Напруження в місті дедалі росте.

Чутки: большевики рушили на Дніпропетровське. У районі Полтави — міцна німецька оборонна лінія, де ворогові буде протиставлено рішучий опір. Туреччина нібито схилилась на бік Англії. В Києві нібито відбуваються термінові арешти всіх громадян турецької, болгарської й румунської національності. Мусоліні нібито усунений, владу перебрав король. А большевики заняли вже Кременчук і Черкаси...

Днями приїхав А. Г-к, що 72 доби добувався до Києва "пер педес" та всякими іншими засобами. У нього є число "Комуніста", де друкована стаття з такими, між іншим, рядками: "...Оті зрадники, вороги народу Аркадій Любченко, А. Г-к, О. В-ва, оті запродавці, гестапівці, яких рано чи пізно жде удар в спину партизанського ножа." Справа, значить, сур'йозна.

Сьогодні роковини Червоної армії. Большевики, мабуть, намагатимуться вчинити особливо потужний натиск. Можна сподіватися сьогодні нальоту на Київ — гостинчики заради празничка. Але день сьогодні хмарний. Хіба що надвечір випогодиться.

Одліга триває. Капотить, тече. Снігу в місті вже зовсім мало.

Зустрів М-ка. Він щойно повернувся з села, з Корнинського району. Настрій на селі, каже, пригнічений. Велика розгубленість. Ждуть большевиків.

24 березня, Львів. (1943 р.)

От і Львів. Довгожданий, вимріяний. Аж віри не йму. Невже Львів? А було так:

Ще в Києві 25. II. від'їзд призначили о 12-й год. дня з автобази Цукротресту на Вознесенському спускові поруч із Художнім інститутом. Мама найняла тачку за 300 крб., повантажили 6 моїх тлунків і рушили — мама, Жорж,

Лесик і я. Г., що заправляв від'їздом, уже вантажив речі на машину (тягарову), на яку зверху напнути халабуду. Зустрів мене дуже неприємно словами:

— О! А казали тільки дві валізки...

У нього ж там повнісінько різних речей, якісь величезні скрині, навіть матраци. Я обурився, але промовчав і почав свої речі силоміць укладати. Вирішив одразу, що з хамом треба бути грубуватим і трохи нахабним.

Вітер з Дніпра, далечинь туманна, мжичка, і на ріці вже вода — але ж, більшовикам тепер важче наступати!

Прийшла дружина Г. п. С...ця з двома дівчатками. Прийшла й Марія. Діти мерзнуть. Луцький з дружиною не з'являється, Пеленський також, а вони мають їхати разом з нами. Нервування, досада, розгубленість. Нарешті прибув Пеленський — ні, він не їде, він окремо вирушить іншою машиною днів через два Г... тимчасом у місцевій їдальні для шоферів влаштував своїх дітей обідати. Лесика не взяв, хоч діти вже подружилися й гралися разом. Марія обурилась, покликала мене й сина, організувала так само обід для нас (діловита жіночка!) і лаяла Г...ця. А вже 3-тя година, вже вечір наближається. Вирішили їхати завтра о 6-й ранку. Повернули всі додому. Увечорі забіг Веретенченко, приніс мамі невикористані хлібні картки кількох евакуйованих харків'ян, що завтра так само вирушають на Вінницю. Я сказав, що їду до Рівного, до Самчука. Ніхто в Києві не знав, що я рушаю на Львів.

26. II. Вранці голюся, а малий мій лежить, кашляє. Поміряв температуру — 38,5. Раптом просить миску — блює. От тобі маєш! Що робити? В такому стані та ще на вантажній машині узимку хіба можна його везти? Несподіванка приголомшила мене. Мама теж не радить його брати. Починаю малого заспокоювати, обіцяю йому, що потім його мені привезуть. Він погоджується, але ховає голову під ковдру й плаче. Цілую, прощаюсь. Жаль бере неймовірний. Коли і як мені його привезуть? Не віриться самому, але іншого виходу нема. Сам почуваю сльози в очах — як боляче розлучатись з цим рідним хорошим хлопчиком, що зараз глибоко страждає і намагається приховати своє страждання, аби лише менше завдати мені болю. Ще раз нахилиюсь, обіймаю, стискаю його гаряче тільце... чи побачимось іще? Час такий, ситуація така, що хто зна...

— Мамо, бережи мені сина, бережи!

Мама обіцяє, звичайно, цілує мене, а я, зачочуюсь, мов п'яний, виходжу з хати.

На автобазі вже є Г...ці. Луцький з дружиною, Марія. Прощаюсь з М., цілую її, дякую. Просить не хвилюватись за малого — вона його догляне, а потім на Великдень привезе до Львова. (Між іншим, речі його запаковані разом з моїми, і зараз уже неможливо їх видобути з навантажених пакунків, що горою лежать у машині). Ах, Маріє, сам Бог послав

мені тебе — мій Дажбог. Поїхали. Речі падають. Прив'язуємо їх с'як-так. Потім речі втряслися, вместилися й ми самі. Жінки й діти впакувалися в найглибшому кутку халабуди, Г...ць теж, Луцький у кабіні шофера, а я зкраю, на задку, в найгіршому місці. "Бідний родич"! Але це дурниці — я ж їду до Львова... якщо на кордоні не завернуть назад. У Житомирі о 2-й год. дня обідаємо в ідальні Цукротресту. Шофери п'ють добрий самогон, всі п'ють і я п'ю, бо змерз — та й все одно тепер, все одно у Львові лягати під ніж. По обіді рушаємо далі, прибуваємо увечорі до Хмельника й зупиняємось на ніч у дорожнього майстра. П. С-ця виявляє до мене увагу, годує. Г...ць лягає на ніч у машині на дворі, вартує коло речей. Я з іншими сплю в кухні на соломі, на долівці. На світанку виходжу на двір — шлунок мій капризує. За річкою — силуети башт у колишньому панському маєтку, обриси примхливого міста через річку. Співають півні. Добре вже вчувається подих весни у повітрі, зашехрлий вночі льодок хрумтить під ногами. На мені мої величезні панцеровані мисливські чоботи — от коли вони справді знадобились!

27. III. о 7-й год. ранку вирушаємо далі. Впізнаю старий "катерининський" шлях на Винницю, обсаджений велетенськими дубами. М'яка погода, сіро. У полі клапті снігу, вже справді весна. І в рудому гайку під Летичевом, у синяво-фіялковій млі, що пливе між дерев, теж вгадується весна. Яка рання, поспішна цього року весна! Дорога гірша, машина підскакує, трясє, і я турбуюсь за свою виразку — мені ж заборонено не те що трястись, а й швидко ходити. На дорозі часто трапляються групи селян, переважно дівчат з лопатами — вони очищують уздовжні рови від снігу. На чолі груп німці з організації "Тодт". Назустріч раз-у-раз виникають довгі військові транSPORTи, виключно новенькі машини, що прямують на схід. А в тому напрямкові, куди їдемо ми (на захід), теж досить часто постають низки італійських обшарпаних машин, в яких сплять такі ж обшарпані закутані вояки. Увечорі приїздимо до Проскурова, зупиняємось у будинкові приїжджих Цукротресту. Мої екзематозні вереди на перенісці ростуть, обличчя пухне, я маю вже вигляд потвори, і всі звертають на мене увагу, а Г. позирають чи то насторожено чи то співчутливо, в усякому разі брідяться... Нудьгую за Лесиком, але переконуюсь, що мені було б із ним в цій дорозі дуже важко. Увечорі їду до німецького кіна — агітаційно-патріотичний, досить сентиментальний фільм "Ангеліна".

24. III. — неділя. В кімнаті зі мною перебуває евакуйований з Кубані агроном і евакуйований з Харкова агроном. Кубанець — свідомий українець, розмовляє досить доброю українською мовою, нарікає на німців, що не дозволили одразу організувати кубанських кавалерійських частин, що мали нарахувати близько мільйона шабел. Він багато розпо-

відає про Кубань, настроєний оптимістично, хизується козацькою хвацькістю, але загалом людина обмежена, онобічна. Харків'янин молодший, розумніший, спритніший і грає на бандурі, яку встиг вивезти з Харкова. Був він, виявляється, учнем Хоткевича Гната.

День минає нудотно, день сірий, теплий. Брожу трохи по місту, згадуючи осінь 1920 р. і місцевий "військовий городок", потім — продаж підшов на місцевому базарі 1922 р. після невдалої вилазки на Волочиське, потім — маневри 1932 р... Увечорі їду до місцевого театру — зустріч із А. Т-ком, "Циганка Аза", жахлива вампука! Другого дня 1. III. виникає чимала тривога: машина, якою ми приїхали, мусить залишитись тут, а далі треба щось комбінувати. Луцький і Г...ць бігають, вишукують різних можливостей. Нарешті впіймали якогось німця, що завтра військовою машиною їде до Львова, дали хабара його начальству, а йому самому пообіщали теж чималий заробіток. Погодився — заїде завтра за нами о 7-й ранку.

Кубанець увечорі розповідає про відвідини 5-х інших кубанців, які на чолі з отаманом прибули до Проскурова і яких німці одразу скерували працювати в поліції, добре їх забезпечивши. Кажє з певністю, що в Криму у Джанкої починається формування кубанських дивізій, розповідає, що ці приїхали до П. зі своєю зброєю (нерозлучною!), що настрий у них бадьорий і що вони незабаром теж подадуться до Джанкою. Харків'янин грає на бандурі, як молотками по струнах б'є — ні слуху, ні духу. Пізно, коли вже полягали, Г...ць з'являється із горілкою та ковбасою, щоб попрощатись із земляками. Доводиться випити. А харків'янин тихенько шепче: "Все одно ці галичани так наче не свої... якісь нещирі та зарозумілі... простоти нашої, душевності в них нема".

2. III. вранці нашвидку поснідали, приготувалися до від'їзду, а машин в призначений час нема. Г. і Л. побігли виглядати, розшукати німця, я вартую в дворі біля старої машини, де складено всі речі. Вітер, холодно. Лізу в машину й, роззувшись, перекладаю гроші з чобота просто до рюкзака: при собі можна везти лише 250 марок, а в мене трохи більше і на кордоні у Волочиську не виключена неприємність. Німця нема. Нервуються всі. Нарешті о 9-й німець з'являється. Швидко перевантажуємо речі на його півторатонку, допомагає харків'янин. Тлунки через поспішність накопичено так-сяк, незручно, і халабуди вже тут нема, а вітер як навмисне посилюється. Г. хапливо вмощує свою родину, покрикує на мене, щоб йому допомогти пересувати тяжкі тлунки, і, коли я нагадую про свою хворобу, що не дозволяє мені двигатись, кидає оприiskливо:

— Всі мені тепер хворі...

От справді хам! Я, шукаючи собі місця десь на речах, мимоволі зіскакую з машини й почувую, що в животі мені дуже кольнуло, за-

боліло. Чи не заподіяв я собі лиха? — високо ж було і важкий я дуже у цих чоботях та зимовому одязі. Але міркувати ніколи, бо Г. уже гукає шоферові: “Фертик”! — “Найн”! — різко перебиваю його.

Він вилупив очі, злісно прикипів поглядом до мене. Він мене ненавидить, я його також. В останню хвилину вискакую знову на купу речей, мені допомагає харків'янин. Я зриваю сид і... ців зайву для них ведмежу шкуру, накриваюсь нею. Машина рушає. За містом у степу вітер одразу б'є в спину з неймовірною силою, вітер різкий, пронизливий. Я згинаюсь утри погнотелі, укриваюсь шкурою, з якої сиплється мені на комір і в очі пісок — вона лежала цілий рік у київському Цукротресті на долівці і, мабуть, ні разу не витрушувалась. Що робив би я в цих умовах з моїм Лесиком та ще й хворим? Добре, що я його не взяв. Почуваю, як дубіє один бік, звідки дме вітер. Тоді повертаюсь до вітру другим боком. І так увесь час позмінно. А ніг уже мов би й нема, скам'яніли, дарма що тепло взуті.

О 12-1й год. зупиняємось на дерев'яному мості через Збруч. Кордон! Чи пропустять нас з отакою горою речей? Чи пропустять мене з одним лише штампом польової жандармерії в паспорті без посвідки, що я евакуйований? Офіцер, літня вже людина, оглянув нашу хуру, розпитав, забрав наші документи. Г. і Л. пішли з ним до приміщення. Жду. Бачу сірий непривітний Збруч, знайомий незабутній Збруч! На колишній советській стороні рудіють волоциські руїни, ясно видно на березі розтрошені советські доти. Земле українська, яка ти нещасна!.. Раптом прибігають Г. і Л., зраділо гукають шоферові, щоб їхав. А потім, як поїхали, Г. мені каже:

— Ще хвилинка — і довелося б вас тут залишити. Ніяк не хотів німець вас пропустити, не бачив ще таких штампів у паспорті й вимагав додаткової посвідки. Ледве його умовили.

— Дурний німець, — кажу йому з навмисною байдужністю, а сам радий, що так усе скінчилось, що їду вже по галицькій землі.

Г. теж дуже радий, що його барахла, його величезних харчових запасів не чіпнули.

Села часто. Це одразу кидається в очі після потойбічного Збруча. А на дорозі, так само впорядковуючи її, мляво якомсь колупаються закутані люди. Вигляд відмінний — шляхцінський! — і на плечах і на грудях раптом помічаю білі латочки. Жиди! вже ось два роки, як я їх не бачив. І дивно мені, і цікаво. Так, справді цікаві, виняткові часи переживати доводиться. Жидки сьак-так ліньки копирсаються в болоті й снігу, повертають у наш бік посинілі обличчя, хухають на руки, провожають нашу машину чи то сумовитими чи збайдужнілими поглядами, у яких стигне пригніченість, приреченість. Дорогою часто трапляються селянські добротні вози, запряжені добрими здебільша високими кінями, що скида-

ються на поміщицькі, випечені й норовисті. В селах багато хат під сірою бляхою, села дуже чепурні, але ті ж самі наші наддніпрянські села, тільки вигляд культурніший, заможніший. І знову здається мені, що це сон — я вже в Галичині!

О 2½ год. дня Тернопіль. Зупиняємось у центрі міста: шофер і другий військовий німець, що їде з ним у кабіні, їдуть обідати. П. С...а й мені пропонує хліб та ковбасу, а Г., подобрівши чи почувавши докір сумління, наливає в чашку горілки. Не одмовляюсь, бо дуже змерз. Перехожу на хідники пильно поглядають на нас, вгадують, що ми зі сходу — біженці, мабуть. Чую польську мову, чую також українську. Люди ще зодягнені досить пристойно, не такі худорляві, виснажені й обшарпані, як у Києві. Через півгодини рушаємо далі, обминаємо загін німців, що маршкують головною вулицею під гуркіт барабанів. Давно вже не чув я військових барабанів, зайві тепер вони і здаються якимсь анахронізмом. Дорогою придивляюсь до цифрових стовпів, рахуючи дедалі меншу відстань до Львова, поступово знову мерзну, спадає вечір, міцнішає холод, починається заметіль, сніг і дощ, на моїй ведмежій шкурі намерзає льодова кора, хочеться спати, втома... коли це обабіч частіше й частіше виринають із сутіні кам'яні будинки, крізь затемнені вікна пробивається електричне світло, будинки наростають, на хідниках уже люди, уже височать телеграфні стовпи, уже дзенькнув трамвай... Львів! Невже Львів? Так, Львів. Ось Личаків. Ось церква (чи костел) на горбку, з її парасету Рута показувала мені чудесну панораму Львова. Ось промайнула вулиця Генінга — може Рута зараз удома? Ось уже центральний майдан із пам'ятником Міцкевича, вдалені ледве помітні обриси оперового театру. Машина повертає вбік на вулицю Гродецьку й під 30 номером зупиняється. Довго вивантажуємо речі, — яку ж силу силенню барахла припер оцей Г...к! П. С...а запрошує у них переночувати — спасибі їй, ввічлива уважна жінка. Повечерявши, лягаю в неймовірно холодній, як підвал, окремій кімнаті, вкриваюсь двома ковдрами й не роздягаюсь. Тепло нарешті, добре. Вранці голюсь, снідаю на запрошення С...и, де снідають іще чоловіка 8 родичів, а Г. у цій же кімнаті лежить у ліжку “кейфує” і раптом цілком серйозно каже дружині: — Ти там обережніше з харчами, бо так ми скоро все поїмо...

Ну, хам та й годі!

(Далі буде)

ВИМІРЯНИЙ ПОДАРУНОК!

Вимагайте у Вашій книгарні ілюстровану пригодницьку повість Докії Гуменної

ВЕЛИКЕ ЦАБЕ

що знайомить із мистецтвом прадавньої України. Понад 300 ілюстрацій, зразків трипільської культури. 160 стор. Ціна 2.50.

Книгарням знижка 30%.

ЯПОНЦІ ПРИЇХАЛИ

(Уривок з роману)

Перша їх побачила баба Шуличка. Сидячи на зарослому дерезою валу і латаючи стару сітку, вона раптом побачила щось таке нове і ні до чого не подібне на знайомому обрії над морем. Спочатку виглядало на чорну хмару, і баба Шуличка подумала, чи не налітає зловісний тримунтан, що крутить стовпи на морі. Вона послинила палець і підставила його під вітер. Ні, вітер тягнув від Косогорового поля, значить від півночі дув Москаль. Москаль теж був не надто добрий вітер, але таких чорних хмар він над морем не робив, хіба сипав холодом, а зимою наганяв морози.

Баба Шуличка встала і, заставивши сонце рукою, почала вдивлятися пильніш. Під хмаркою почала вималювуватись труба й невиразні контури пароплаву.

У баби Шулички тьохнуло серце. Ще ніколи ніякий пароплав не підпливав до берега у Петровському-Кріпості. Ще ніколи труба не з'являлася на видимо, пахкаючи зловісним чорним димом. Очевидно, щось вороже приїхало до них, щось, що несло кров, збитки й руїну.

Баба Шуличка кинула сітку і погнала до села.

— Рятуйтеся, люди! Японець приїхав! — волила вона на весь голос, женучи вулицею надивно швидко, як на свій вік. — Японець! Пароход прийшов! Рятуйтеся!

На крик баби Шулички здивовані люди кидали роботу на току і підбігали до парканів.

— Що таке? Де? Хто? — сипалися на неї запитання, але вона не спинялася, а тільки показувала на море й гукала, наполегливо й гостро:

— Рятуйтеся! Японець прийшов. Тікайте! Людоньки, прийшов наш час!

Дехто спішно біг на вал і дивився на море, де вже виразно позначилися обриси великого пароплаву.

Баби, перелякано постоявши хвилину дивлячись услід бабі Шуличці, раптом загоралися енергією і надзвичайною активністю. Вони кидалися до скринь, звідки витягали ще бабині дукачі, коралі й килими, наказуючи синам тимчасом запрягати коней.

Мало хто з них вибирався тікати самі, бо надто цікаво було побачити, які ті японці і як взагалі відбувається війна. Але вони були господині і мусіли дбати за худобу й господарство. Тому вони вагтажили на тачанки вузли з біллям і одежею, припинали позаду своїх найкращих корів, а інших вели хлопцям виганяти на бічну дорогу і степом гнати до Новоспасівки.

Новоспасівка була тільки дванадцять верстов од Петровського, але петровчани-рибалки і моряки — звикли дивитися на Новоспасівку як на глибоко суходольний центр. До того ж, у Новоспасівці була волость, і нехай вже там влада вирішує сама, що робити з японцями і нехай сама дає собі з ними раду.

За короткий час, вся дорога до Новоспасівки

була вкрита низкою тачанок, на яких сиділи здебільшого молоді дівчата та діти, обкидані і обкладені вузлами й клунками. Десь збоку чулося незадоволене мукання худоби, що її раптом потривожили у найкращий для відпочинку і ремігання час.

Найгірше було з свиньми, і жінка Степана Жари вже вирішила, що нема іншої ради, як тільки заколотити кабана і так тушею вивезти від японців.

Але на щастя Жари, він побачив, як від Вітю-Напримерової хати погнав верхи соцький до церкви, і незабаром із дзвінниці почали бити на гвалт.

— Та стривай, бабо, не спішися. Он чуєш, уже Вітю-Например на гвалт б'є.

— І що він зробить проти японця? — зневажливо спитала баба Жариха і сплюнула. — Адже від вас ружжа вже давно позабирали, та й він мабуть тільки шаблю й має. Шаблею пароходу не проженеш.

— У нього аж дві гармати є, — з надією сказав Жара. — Може й відіб'ється.

Баба Жариха глянула на кабанця. Таки справді було шкода колоти його — ще б пару місяців підгодувати і саме на Покрову колоти. Тоді було б сало і для себе і на продаж... Розрахунок трохи втишив страх.

— Ну, гляди: почекаєм трохи, але щоб ти мені до гармат не йшов! Тут сиди, і як побачиш, що зле, то кидай на тачанку і гайда.

— Як же я його глядітиму? — зневажливо сказав Жара. — Та ж я — гармаш. Мені зараз до гармати йти. Вже ти сама його гляди!

Він повернувся й досить незалежно рушив до берега. Баба Жариха на хвилинку застигла. Вже давно не бувало, щоб Жара отак самовільно йшов, куди хотів. За довгий час спокійного існування, вона забула, що у Жари можуть бути ще якісь інші обов'язки, крім подружнього послуху, і що саме за його гармашівство наділено їм зайві десять десятин землі.

Але життя мінялося, і треба було за ту землю відслужити, і треба було миритися, що Жара раптом із її чоловіка перевернувся на поважного і шанованого гармаша, від умілости якого залежить порятунок усього села.

По серцю баби Жарихи пройшла гаряча хвиля. Це ще не був сором і вже не був страх. Тільки щось обсклизле спікалося в жарі нового почуття.

Вона схопила хустку й почала намотувати її на голову.

— Куди ви, мамо? — спитав старший син. — А кабан же як?

— А кат його бери, кабана, — сердито відгризнулася Жариха. — Тут он може всьому селу кінець, а ти з кабаном. Де твій дробовик?

— Та що ж я з дробовиком проти пароходу? Вони мабуть гармати мають.

— Нічого! І дробовиком можна одного покласати, — вирішила Жариха. — Бери дробовик і гай-

да на вал. В разі чого — батька стерегтимеш. Вони його, як гармаша найперше розстріляють.

В очах парубка спочатку блиснуло здивування, потім щось інше — рішучіше і захопленіше, — і він без слова рушив у клуню по дробовика.

Можливо, що оборона Петровського - Кріпості пішла б зовсім іншим шляхом коли б не Килина, наймичка і найближча приятелька Мар'ї Іванівни — полковничихи, і найгірший її ворог у хвилини їх розходжень. Килина саме користалася з того, що полковник і полковничиха полягали спати у кімнаті й міцно позачиняли віконниці, щоб вивести з потреби масло, ряжанку та яечка, що їх Іван мусів продати завтра у Бердянську і за ті гроші набрати Килині на добру спідницю ік Покрові. Килина мала досить зароблених грошей і справне господарство, на якому тимчасом сидів її вітчм. Але вона вважала, що то було б нижче її гідности витратити зароблені гроші на одяжу. На це мусіли йти тільки подарунки Мар'ї Іванівни або отакі випадкові позички з погребниці.

Та коли Килина почула розпачливий крик Шулички — Рятуйтеся, люди! — усі егоїстичні й комерційні розрахунки вилетіли їй з голови. Вона бігом рушила до кімнати, де на застелених ряднах на прохолодній підлозі горами височіли два величезних тіла полковника і полковничихи.

— Полковнику, прокинься. Японці на нас напали! — гукнула вона перелякана, без всякої пошани штурхаючи полковника у всі боки.

— Га! — раптом сів полковник на рядні, нічого не розуміючи зі сну. — Що ти, вітю-наприклад, верзеш? Які, вітю-наприклад, японці?

— Й-бо, правда, японці. На пароході. З гарматами, — клялася Килина, нашвидку христячися однією рукою, а другою механічно штурхаючи Мар'ю Іванівну.

Полковник Іван Іванович Івасенко, якого на стоверстов навкруги знали під кличкою "Вітю-Наприклад", бо він щохвилини вживав цих слів, потрусив головою, як з похмілля, і перепитав:

— Чи ти, вітю-наприклад, при повнім розумі?

— Й-Богу, при розумі, Іване Іванович. Люди вже до Новоспасівки тікають, худобу женуть, і все, чистісінько все, вивозять. Треба й нам щось думати.

В Івані Івановичу під сьома пудами сала прокинувся войовничий дух і почуття обов'язку.

— Як то, вітю-наприклад, тікати? Мусимо боронитися, вітю-наприклад!

У цей момент Мар'я Іванівна нарешті прокинулася від механічних, але однаково дошкульних Килининих штовханців.

— Що таке? Од кого боронитися? Що сталося? — засипала вона швиденькими питаннями, в той же час зводячи своє велетенське тіло з долівки і натягаючи на себе капот.

— То, голубонько, нічого, — заспокоїв її Іван Іванович. — Зовсім, вітю-наприклад, нічогосінько. Бабські теревені, вітю наприклад.

І він значущо штовхнув Килину в бік. Але Мар'я Іванівна помітила це навіть у півтемряві кімнати.

— А ви Килину не вчіть брехати, Іван Івано-

вич, вона це й так краще за вас уміє. Кажіть, що сталося?

— Та щось там, вітю наприклад, приїхало. Пароход, чи що. Зараз подивлюся і приїшло вам сказати, — говорив Іван Іванович, заправляючи сорочку у широченні підштаники. — Килинко, а неси-но мені казньонні штани та мундира.

— Мундира! — ахнула Мар'я Іванівна. — Хто ж там такий, що аж мундира? Хіба губернатора у таку спеку чортка принесли?

— Не губернатор, а може ще гірший ворог, — урочисто сказав Іван Іванович, бачучи, що правди не сховаєш. — Кажуть, що нібито, вітю-наприклад, японець прийшов на нас. Пароходом, впрост із дому.

— Ох мені лишенько! — Мар'я Іванівна важко плюхнулася назад, на гору подушок. — Так це ж війна! Це ж нам кінець! Ой, пропали! — почала вона вже заводити на похоронний спосіб, але Іван Іванович несподівано гримнув на неї:

— Прошу, вітю-наприклад, не плакати і не заводити, а давати, вітю-наприклад, порядок в хазяйстві, поки я зайнятий при службі.

Він зробив павзу і вже звичайним голосом сказав:

— Я поїду на берег, до гармат, а ви тут усім порядкуйте, виженіть худобу у Новоспасівку, і з речей що цінніше заберіть. Самі катайте теж у Новоспасівку, до Міняйла, він уже вам щось порадить.

Мар'я Іванівна, як десь там одночасно Жариха, відчула, що настав час розплати за пошану й почесні, що вона мала від села і навколишніх людей. Іван Іванович був полковником у мирний час, то мусів ним бути й у військовий. А за ним і вона — полковничиха... Вона підбралася, склала руки по обидва боки живота, бо зійтися на животі вони вже не могли, і сказала Килині сухо:

— Склич хлопців, я скажу, що мають робити.

Після цього вона перехрестила Івана Івановича і сказала йому поволі:

— Ідьте, Іван Іванович, обороніть нас. Та не дуже близько до гармат підходьте, бо вони старі і можуть розірватися. Ще від Севастополя стоять.

— Знаю, знаю, — сказав розчулений в душі Іван Іванович. — Ви тут теж не дуже бігайте, щоб дихавиця не напала.

Вони поцілували один одного в руку, і Іван Іванович рушив на оборону Петровського - Кріпості.

Для звичайних людей до берега було зовсім недалеко, але не для людини розмірів Івана Івановича. Він наказав негайно запрягти Вороного у бігунці, лишаючи обидві тачанки і гарбу для Мар'ї Іванівни. Насилу переваливши ногу через сидіння, відчув раптом, що весь він обтікає і обвисає навколо бігунців, як перестояне тісто навколо макітри. Сидіння, хоч і зроблене спеціально більше за звичайні, було надто вузьке, і Іван Іванович почував себе так, ніби його посадили на якийсь штиптик. Але не було ради — батьківщина чекала оборони і на те він, Іван Іванович, був тут.

До валу Іванові Івановичеві довелося їхати проти всього руху, що гнав у степ, подалі від моря, до Новоспасівки. Одна по одній котилися наван-

тажені тачанки і навіть гарби. Рев худоби, курява, ляскання батогів, плач дітей і крик жінок наповнювали повітря. Але побачивши Івана Івановича на бігунцях, возі намагалися тримати ближче до краю дороги й дати йому проїхати. Діти примовкали, а дівчата злякано і з надією дивилися на нього. Іван Іванович схвильовано крешнув і поправив шаблю, що лежала вионерек колін.

На валу, коло гармат стояли вже гармаші, і Іван Іванович побачив, що хоч він їх давно вже не муштрував, але вони своєї науки не забули. Купка ядер лежала біля гармат, а Жара шарував дула, звідки сипалися пісок, порох і рештки яєшної шкаралуші.

— Хм, так, вітю-наприклад, — похмурнів Іван Іванович на таке наочне свідство власного недбалства, але більше нічого не сказав, бо не міг нікого за це вилаяти. Він приглянувся до пароплава. Той стояв уже на овиді цілком чітко.

— Який прапор? — спитав Іван Іванович.

Прапора на пароплаві не було.

— Сховали свій, — догадався Жара. — Беруть нас на оману. Нібито не знати хто. Може, мовляв, свої.

— Хм, так, вітю-наприклад, — знову повторив Іван Іванович і повернувся до кучера на бігунцях. — Катий біга додому і привези мені підзорну трубу.

Кучер вдарив по конях і бігунці вмить зникли з очей.

— Ану, хлопці, — сказав Іван Іванович до своїх гармашів. — Вдармо їм попередження, тут недалечко, що, мовляв, покажіть прапор.

Гармаші заклали ядро, насипали пороху, піднесли горючий палик і розбіглися в сторони, чекаючи пострілу. Навіть Іван Іванович одбіг, бо не зовсім був певний, що станеться з його гарматами від пострілу.

Але гармати працювали добре. Був і дим, і гук пострілу і свист ядра, і сплеск води недалеко від берега.

— Тепер подивимось, вітю-наприклад, що це за народ, — сказав Іван Іванович, дивлячись на загадковий пароплав.

Але пароплав стояв, як і раніш, і над щоглами його не було видно жадного прапору.

— Де в чорта, вітю-наприклад, той Панько порпається? Мені труби треба, а він десь застряг.

Але Панько уже мчав шаленим гоном, вимахуючи в одній руці батогом, а в другій трубою. Скопивши з бігунців він вибіг на вал, подав трубу полковникові і почав уважно придивлятися, як той став накручувати її до своїх очей. Та цей процес тривав довго, і Панько подивився на море сам. Рибальським оком він без всякої труби побачив рух навколо пароплаву і вигукнув:

— Іван Іванович, вони шлюпку спускають!

Іван Іванович запроваував коло труби жвавіше, тимчасом як гармаші робили зауваження про те, що робилося навколо пароплаву.

— Одну. Тільки одну шлюпку спустили, — сказав з полегшенням Жара. — Одну ми їм живо потопимо.

— Почім ти знаєш? Може вони з другого боку теж спускають? Тут труби треба побачити, що

вони на пароплоді роблять.

Всі нетерпляче повернулися до Івана Івановича. Але він уже припасував трубу і тепер дивився на пароплав довго й непорушно.

— Нічого, вітю-наприклад, не розумію, — сказав він нарешті. — На пароплоді людей не видно, гармат теж не видно, і шлюпку спустили тільки одну.

— А прапор?

— Прапору жадного нема... Але й гармат не видно. Кат його розбере, що це за судно, — вилаявся Іван Іванович, від тривоги забувши навіть своє "вітю-наприклад".

— Гармати вони й приховати могли, — зауважив Жара. — Як я служив матросом, так все було гармати накривками такими накривали.

— Накривками, — перекривив Іван Іванович. — Про накривки я, вітю-наприклад, і сам знаю. Але тут щось на військовий корабель не складається.

— От як бахнуть по селу з гармати, тоді скинеться, — похмуро прорік Жара, ображений недовірям до його досвіду. — Хіба у Севастопольську війну не стріляли? І досі ядра у церкві стирчать.

— А ви бахніть їм ще раз, тоді й побачите, чи вони вам відповідають, чи тікатимуть. Тоді й знатимете, що робити, — почувли вони раптом суворий і вимогливий голос і, озирнувшись, побачили Жариху, що стояла, взявши руки в боки і переводила палаючі гнівом очі з чужого пароплаву на групу гармашів і назад.

— А ти, бабо, що тут, вітю-наприклад, робиш? — розсердився Іван Іванович. — Гайда назад, до своїх горщиків, а тут тобі зась. Диви, який, вітю-наприклад, командир знайшовся!

— Я ж казав, жінко, ховайся за валом і не вилазь, — сердито прошипів Жара, боячися, що вийде сором його жінці.

Жариха хотіла ще щось сказати, і очевидно, в інших обставинах не мала б труднощів у підшукуванні виразу, — але тут, під суворими поглядами обвіяних порохом гармашів, перед полковником при шаблі, — вона не витримала і здалась.

— Та хіба я що... — відступила вона з валу. — Я нічого... Я тільки так...

І вона ганебно сховалася за валом.

Одбивши внутрішнього ворога, гармаші вернулися до турбот із зовнішнім. Але тепер становище змінилося і серед них почувалося певне напруження. Вони вже не були самі гармаші, самі вільні чоловіки. Позаду, сховавшись за валом, сиділа Жариха, стежачи за кожним їх кроком і словом, і всі вони добре знали, який ужиток зробить вона з усього баченого в разі їх невдачі.

— Настав гармату, — грізно закричав Іван Іванович. — Будемо цілити так, щоб упало саме перед шлюпкою: або нехай показують прапор, або нехай стріляють.

Він вирахував відстань, додав трохи на те, що міг уже забути і розпорядився:

— Вогонь!

Палик блиснув, дим вибухнув, постріл пролунав, але сплеск води цього разу був уже да-

леко од берега і майже перед самим носом нахабної шлюпки.

— Добре вцілили, — сказав Іван Іванович. — Що вони нам тепер, віттю-наприклад, заспівають?

Але шлюпка не мала наміру співати. Гармаші і неозброєним оком бачили, що таки вона не наближається, а Іван Іванович у свою підзорну трубу виразно бачив, як веслярі у шлюпці злякано озираючись на беріг, запрацювали веслами, тримаючи курс назад, до пароплаву.

— Злякалися! Тікають! — задоволено сказав він. — Тепер треба чекати від них подарунку. Наготовсь до пострілу і приховайся всі. Мусимо вислати ще одного гостинчика.

Але гостинчика вже вислати не довелося. Іван Іванович бачив у трубу, як шлюпка підпливала до пароплаву і якийсь чоловік, ставши на весь зріст, щось гаряче кричав до пароплаву, показуючи рукою на берег і озлоблено спльовуючи в воду. Іванові Івановичеві здавалось навіть, що він бачить, як з мундира цього чоловіка тече вода. Але не це спинило на собі його увагу, а власне сам мундир. Його серце раптом скочило вгору, а потім попливало кудись униз, бо йому здалося, що він розпізнав мундир Морського відомства Російської Імперії.

— До лихої години! — простогнав він. — Здається, це наші...

— Які наші? — здивувалися гармаші, в уяві яких уже твердо вліглося переконання, що на них напали японці.

— Ну, наші, не наші, а таки з морського відомства, — похитав головою полковник.

— Прапор! — вигукнув Панько. — Прапор піднімають!

Всі уставились очима в далекий пароплав, де тепер вдавалось помітити більший рух, ніж перед тим.

— Який? Наш чи не наш? — питали вони нерпляче Івана Івановича.

Той вдивлявся довго, ніби не хотючи вірити своїм очам, а потім, тоном, де полегша й засоромленість мішалися з легким розчаруванням, сказав:

— Прапор Російської Імперії.

— Значить наш, чи що? — допитувався Жара, але йому відповіла та сама непогамована Жариха.

— Авжеж, що наш. Такі самі у волості на царську смерть вивішували. Ех ви, воюводи! Проти своїх стріляли!.. Тепер уже вас не помилують, — загрозила вона, дивлячись на свого чоловіка з тим самим почуттям розчарованості. — Тепер уже ти, голубчику, в холодній посидиш...

Цього було вже забагато навіть для мирного і терплячого Івана Івановича.

— А ця баба ще тут? — повернувся він із загрозовою повільністю до Жарихи. — Паньку! Забери її на бігунці і одпровадь у холодну! Чуєш?!

— Чую, чую! — охоче відізався Панько і підступив до Жарихи. — Ану, тітко, сідайте на бігунці. Чули наказ?

— Хто? Я?! Щоб я сіла на твої богопротивні бігунці? — зарепетувала Жариха. — Та раніш я тобі й голову одірву! Де це ви бачили, що б

жінчину верхи на бігунці садити? Я такого сраму не потерплю! І не підходь!

Справа набирала зовсім неприємного звороту: було вже зачеплено жіночу честь, і всі, а найперше сам Іван Іванович, бачили, що справді було абсолютно непристойно садити жінку верхи на бігунці. Це означало зганьбити її на все життя. Жара теж зрозумів це, бо одійшов од гармашів і став поруч жінки. Гармаші презирнулися і повернули запитні погляди на Івана Івановича. Той розумів, що суспільна мораль вища за його ранг, і здався:

— Ну, веде її пішли. Веде пішки й принеси від старшини розписку, що він її прийняв.

— Так старшина ж утік у Новоспасівку, — заперечив Панько, бачучи, що весела на перший погляд справа з арештом Жарихи грозить розростися і мати неприємні наслідки. — І холодна мабуть замкнута.

— Так пішли ви всі мені звідси, — несподівано гаркнув Іван Іванович, опускаючи трубу, у якій ясно побачив червоне від люті обличчя морського чину, можливо, самого капітана, якщо не адмірала. — Геть із бісової матері! Щоб вашого тут і духу не було! — і вихопивши із рук у Жари пальник, він раптом кинувся на них.

Гармаші льотом скотилися з валу і спішно відступили на певну віддаль, але на таку, з якої можна було б бачити усе, що діятиметься на валу.

Іван Іванович лишився сам, гордо випнувши груди і нашвидку згадуючи тих кілька російських слів, що їх він уживав колись давно при зустрічі з представниками центральної влади. Це бувало дуже рідко, бо вже давно, засівши на напівзаштатній посаді полковника Петровського-Кріпости, Іван Іванович не мав справи з владою крім хіба тих днів, коли діставав платню, та й тоді говорити доводилось тільки до соцького, якого він посилав з дорученням у Маріуполь.

А тепер ось їх їде кілька, всі в мундирах і всі люті, а він стоїть зганьблений коло своїх нещасних гармат і чекає, яка неприємність йому за те буде. Тут Іван Іванович раптом відчув у собі дух старого бунту козацької старшини. "На біса вони мені здалися, оці кацапи, — пробував він підбадьорити себе. — Це наша, козацька, кріпость, не їхня. І за те мені вони гроші платять, щоб я їм її беріг! Мусіли на пароході викинути прапора..."

На цьому він став, заспокоївсь і, випнувши груди та підкручуючи вуса, чекав на шлюпку.

А шлюпка вже підпливала до берега, і Іван Іванович без всякої труби міг бачити в ній чотирьох веслярів у матросках, якогось моряка, видко, капітана, і двох мокрісіньких чоловіків у невиданій ще для нього формі.

Шлюпка пристала до берега, і капітан приступив до Івана Івановича, на якого звернені були й погляди всіх інших.

— Капітан судна флоти його імператорського величества "Скорий", — відрекомендувався він, цікаво приглядаючись до мундиру Івана Івановича.

Мокрі чоловіки також вилізли із шлюпки і похнюплено стояли коло капітана, ненависними очима роздивляючись Івана Івановича, його гармати й купку ядер коло них.

— Полковник кріпості Петровське Азовського Козацького Войська! — відповів Іван Іванович, намагаючись і собі придати військової виправи і навіть підтягнути трохи всередину живіт, що було справою абсолютно неможливою.

— Це, — капітан показав на мокрих чоловіків, — керівники вимірної експедиції від начальника Чорноморського флоту. Мають виміряти дно і скласти карти для можливостей навігації.

Мокрі сухо вклонилися. Іван Іванович почував себе трохи ніяково, але волів наступати, ніж чекати наскоку на себе.

— Дивуюся, чому на кораблі Чорноморського флоту не було піднято державного прапору — звернувся він сухо до капітана. — Не знаючи, якої нації корабель заплив у ввірені мої охороні води, зважав своїм обов'язком вжити заходів. Шкодую, — звернувся він ввічливо до мокрих чоловіків, — ви, здається, трохи постраждали від ядра. Дуже шкодую... Непорозуміння...

— Та якого вам треба було прапору на цьому Богом забутому узбережжі? — кинувся капітан. — Виїхали вчора з Маріюполя, були в Берянську, — і все нічого, а тут, на тобі! З якогось села палять на тебе з гармати!

— Повний рот води, — додав високий вимірляник, знову спльовуючи набік. — Повний рот солоної води! І за що? З якої причини? Ви будете відповідати, милостивий государ! — загрозив він Іванові Івановичеві.

— Не милостивий государ, а полковник Азовського Козацького Войська, — відпарував Іван Іванович. — При виконанні його обов'язків. Так-с, милостивий государ! — відрізав він, підкреслюючи, що не зважаючи на всіякі там нововидумані мундири, високий був глибоко цивільною особою і не може розуміти всіх тонкощів у обов'язках військових офіцерів. — Дуже шкодую за воду, — додав він м'якше, — ...ну, і мундира теж шкода, але панове мусять зрозуміти мене — служба понад усе! Ваш пароплав прийшов без попередження і без прапору, наробив нам великого заколоту, — звернувся він знову до капітана, чуючи, що той, як спражний моряк, швидче зрозуміє його. — Населення в страху тікає, виводить худобу, хати покинуті, родини розгублені... Перший набій я послав тільки для попередження, близько... Але бачу, що ви не вважаєте, прапору нема... Люди думали, що то японці прийшли...

— Що? — якимось безпомічно здивувався капітан, глянувши на Івана Івановича у мундирі і при шаблі, на гармати, на гармашів і Жариху, що стояли оподалік, на купу людей, що зібралися ще далі і поволі підсувалися до них, і раптом, тихо й безпомічно, сів на пісок.

Іван Іванович одразу не зрозумів, що з ним робиться, і тільки за яку хвилину дорозумівся, що капітан, сидючи на піску і хитаючись на всі боки, заходиться нестримним, безжальним сміхом, тим сміхом, якого людина не може подолати хоч і під загрозою смерті.

Іван Іванович хотів уже образитися, але не встиг. Щось здригнулося йому всередині, залоскотало, постаті мокрих затанцювали в його очах, — і він загуркотів, залився, зареготав, затрусився від сміху, далеко виставляючи вперед великий живіт і розкриваючи могутню горлянку.

Мокрі постаті спочатку не хотіли визнати законності цього сміху, хотіли протестувати, ображатися, вимагати. Один з них уже навіть розкрив рота, але глянувши на почервоніле від сміху обличчя Івана Івановича, на капітана, один на одного, вони раптом пирснули й залилися сміхом і собі. Незабаром по всьому берегу чути було тільки скрипки, схлипи, розкоти, гуркіт і заливи нестримного чоловічого сміху, на тлі якого весело зневагою розливався заливчастий сміх Жарихи.

Нарешті капітан устав.

— Дуже шкодую — сказав він, — а одночасно й радію, що непорозуміння так швидко і безболізно з'ясувалось...

Іван Іванович ще двічі реготнув, і сказав:

— Знаєте, панове, думаю, що вам треба підсушитися і відпочити ...ну й той... підкріпитися з дороги. Правда, моя жінка вже мабуть також утекла, і взагалі наробили ви нам, вітю-наприклад, клопоту, — але бачу, що Килина стоїть поміж людьми, а як Килина вдома, то все влаштується... Прошу до хати. Паньку! — гримнув він на свого кучера. — Давай бігунці для цих панів, а зараз же з дому пришли нам тачанку, як є, а як уже нема, то катая назад бігунцями. А ви, хлопці, — звернувся він до матросів, — витягніть човна і катайте до мене також — вже вам хтось дорогу покаже.

Так закінчилася велика епопея героїської оборони Петровського-Кріпости від наскоку невідомого ворога у 1903-му році.

ВСІ!

ВСІ!

ВСІ!

Читайте в наступному числі "Нових Днів" першу документальну працю про СБУ:

Ілж. К. Туркало

СОРОК П'ЯТЬ

Спогади з судового процесу "Спілки Визволення України" (СВУ) 9. 3. — 20. 4. 1930 р., м. Харків.

Це велика праця, яка буде друкуватись у кількох числах нашого журналу. Разом з цим це єди-

на поки що праця про цю важливу сторінку боротьби нашого народу проти Росії.

Рекомендуємо її всім тим, що сьогодні пробують "відновляти" замордованих і закатованих. Нехай вони здобудуть з цієї праці бодай приблизну уяву про те, що мають "відновляти".

Рекомендуємо її й тим, що своєю мовчазною згодою потурають тим "відновлювачам".

Рекомендуємо її й тим, що не знаючи російського комунізму, боронять його, стаючи в лави зрадників свого народу.

Рекомендуємо її, врешті, всім українцям, що стоять у лавах борців проти найбільшого нашого ворога — Росії.

ТРОХИ МОЄЇ ІТАЛІЇ

Микола Зеров скаржився на тягар пам'яті. Сучасна людина знає надто мало і водночас надто багато. Вона знає надто мало, щоб розуміти, що сучасні історичні події важать для долі людства не більше, ніж усі дотеперішні, і що всі війни й революції кінець-кінцем нічого для людства не змінюють. Старий наш літописець після кожної навали половців писав, що країну перетворено на пустелю і життя скінчилося. Але за кілька років напад повторювався, і він повторював ту саму формулу. Що життя відновлялося за короткий проміжок часу між нападами, — цього він не помічав. Ми щодо цього нічим не кращі. Скільки апокаліптичного написано з приводу останньої війни приміром. А тим часом сліди її вже загосені, й життя йде своїм порядком. Тут ми знаємо надто мало, і історія нічого нас не навчила. Але водночас ми знаємо надто багато, і тягар пам'яті перешкоджає нам бачити речі власним оком, свіжо і зелено. Ми в полоні бачених картин і споруд, прочитаних книжок, — тим більше, що картини й споруди до нудоти розмножені образками й листівками, а книжки до ремігання розтлумачені й розпопуляризовані рецензіями й оглядами.

Ми пережили страхіття війни, втеч під бомбами, залягання під вогнем кулемета, рівномірного дзижчання обвантажених бомбами літакових ескадр над головою. Ці і подібні враження надовго псують нерви. Але по-своєму не менш страшне враження лишають музеї Італії. Їх надто багато. Вони занадто великі. Їхні стіни занадто завішані картинами, гобеленами, гравюрами. Їх підлоги гнуть ся від ваги статуй, старовинних мистецьких меблів і прикрас. Ви йдете кілометрами, очі стомлюються, голова йде обертом. Мистецтво перестає давати радість, воно починає гнітити. Витворюється спеціальна психологія — психологія туриста: не стільки пережити все, скільки просто могли сказати, що я бачив це. Зрештою в пам'яті не лишається нічого або майже нічого.

Речі мистецтва створені на те, щоб тішити око. Не для того, щоб пробігти повз них ристю або присісти на хвилинку на крісло, — а для того, щоб вони висіли над столом і ви зводили на них око в інтервалах праці, щоб вони стояли на вашому нічному столику, і ваше око пестило їх, коли ви прокидаєтеся — і відкривало кожного разу нові лінії, нові таємниці мистецького довершення. Твори мистецтва — це індивідуальні витвори, і вони призначені для індивідуального споживання, — вибачте за цей термін, що так пахне нашою добою. Накопичені один на одного, відкриті для огляду в обмежені години, речі мистецтва глухнуть і блякнуть, одна одну перекреслюють. В основі мистецького враження лежить сприймання **якості**. Музеї підміняють його **кількісним** сприйманням. Але кількісне сприймання — не мистецьке, а спортове, і не дурно спорт і спортове мислення — мислення кількостями й кількісними рекордами характеризує наш час. Дивно, що досі не встановлено рекорду, хто скільки музейних

заль пробіг і скільки картин утримав в пам'яті.

Я не хочу сказати слідом за італійськими футуристами, що музеї треба висадити в повітря або спалити. Мовляв і наш поет, — дарма, що в нас надто багато музеїв і музейного добра розкрадено й знищено, — “це що горить? Архів, музей? А підкладіть но хмизу”. Зрештою заклик риторичний і дилетанський, бо висхлі сторіччями музейні предмети чудово горять і без хмизу. І потім же є запальні бомби. Ні, музеї не треба нищити. Їхні колекції треба було б роздарувати. Супроти Середніх віків ми навчилися будувати будинки з великими вікнами на широкі вулиці. Ми впустили в будинки світло й повітря. Але ми вигнали з будинків мистецтво. Його спробовано заступити технічними вигодами. Автоматичне спускання води в туалетах і регулювання температури повітря — добрі речі. Але треба було б впустити в мешкання мистецтво. Треба деколективізувати мистецтво. Треба зробити його приватною власністю якщо не всіх, то багатьох. Колективи недоречні в мистецтві так само, як і в сільському господарстві.

Проте тимчасом музеї Італії стоять, їх десятки в кожному місті, і по них никають, нишпорять і навіть гасують зграї туристів. Одні — юрбами з італійськими гідами, — зрештою найвідповідніша форма зграйно оглядати колективізоване мистецтво, — інші, — індивідуально, з путівниками в руках. Путівники позначають зірочкою те, що визнане за особливо варте уваги, коло нього туристи зупиняються на хвилину, повз решту вони пробігають хутчіше, під кінець вони ледве волочать ноги, італійська спека, нарешті вони виходять з музею — і тепер вони можуть сказати: я **був** у галерії Пітті, я **був** у Ватиканському музеї. Більше вони, здається, сказати нічого не можуть.

Я теж **був** у всіх провідних музеях, але я не буду переказувати, що я в них бачив. За малими винятками це й забулося, — крім того, що було знайоме наперед з численних репродукцій. Я й не буду давати читачеві поради, що оглядати в музеях, якщо йому доведеться самому поїхати до Італії. Хай кожний вирішує сам для себе. Зрештою можливостей є, коли не помиляюся, тільки три: бігати в зграях, нікати індивідуально — і взагалі не оглядати музеїв. Лишається вибрати, що з трьох поганих краще. До того ж признаюся в чотирьох очі, що італійське малярство доби ренесансу й барокко завжди лишало мене байдужим. Суворість Караваджо і Сальватора Розі здавалася мені робленою, Гвідо Рені й Карраччі надто солодкі, мрійливість Рафаеля надто вимірена, монументальність Мікеля Анджеля надто монументальна, декоративність Веронезе й навіть Тіціана бездушна. Я не наполягаю на цьому, я ж пишу не про Італію, а про трохи моєї Італії, — я підкреслюю — трохи і тільки — я підкреслюю подвійно — **моєї** Італії. Але все це малярство здавалося мені завжди надто малярським і зовсім не музикальним. А мені хотілося б, щоб музика, це найвище з мистецтв, була не лише в поезії передусім, а і в ма-

лярстві. Зрештою італійське малярство таке ж м'язисте й присадкувате, так само міцно стоїть на землі, як самі італійці минулих і наших днів.

Ага, я вже заговорив про сучасних, про живих італійців. От, власне, про них мені й хотілося розповісти. Трохи моєї Італії — це трохи живої Італії. Я почну з того, як я був в Ассизі. Ах, Ассизі, ох, Ассизі. Це ім'я розсиропили не тільки в міжнародному масштабі. Наші поетичні христосики теж сякаються в брудний носовичок при згадці цього імені. Містечко Ассизі приклеїлося до схилу гори, простягшись між двома бігунами — з одного боку церква святого Франциска Ассизького, з другого боку, його послідовниці й учениці святої Кляри — санта К'яра. Залізниця проходить попід горою, і станцію сполучає з містом на віддалі яких 4 кілометрів автобус. Ще з вікна поїзда видно квадратну вежу і велетенські аркади церкви, де в нижньому, похмурому поверсі спочиває тіло блаженного Франциска, а вищий поверх повний тихого світла, що символізує блаженство кротости й всепрошення й вселюбови в житті на землі; видно й пасок малого міста якраз посередині гірського схилу. Приїжджий уже передчуває насолоду ідилічного міста, міста, де все повне пам'яті святого, закоханого в щебетання птахів і дзюрчання струмочків.

Автобус звозить вас на гору. І тоді вас заглушує рев авт. Мотори гарчать. Сирени ревуть. Вузькі стрімкі вулички стрясаються. Гуртами сновигають американські туристи. Першорядні готелі, яких і в Римі не багато, переповнені, і годі знайти кімнату. Тупають цвяхованими черевиками короткоштанні юрби німецьких студентів. Цвенькають швидкі французки. Гіди відповідають на гугняві запитання молодих американців. Тиші нема. Ідилії ані в натяку. Але Ассизі без ідилії, — цього не може бути. Якщо її нема в містечку, треба її знайти хоч поза ним. Путівник пише, що

коли дозволяє час, варт спуститися пішки до залізничної станції Обіццані тиша, спокійні отари овечок, лагідний краєвид Умбрії. Час дозволяє, я йду пішки. З міста трудно вийти через стиск авт. Але зараз це минеться, і почнеться ідилія. Якби ж то! На стрімкому шосе сьогодні вельосипедні перегони. На божевільній швидкості, не знати, як вони не зламають собі шиї, злітають вниз м'язисті, смагляві, міцноземні парубійки. Мабуть, вони б добре вилаяли мене, що плентаюся під ногами, — коли ж вони мчать напевне скоріше від швидкості звука, і годі щось почути. Вздовж численних повертів зм'ятого спуску юрби ентузіастичних глядачів. З жіночого монастиря висипали дивитися черниці. Якого біса тут когось понесло пішки? Добре, що вони не знали, що я шукав ідилічного спокою. На щастя, вони, мабуть, думали, що в мене просто не було грошей на автобус.

Коли є бажання, можна взяти вельосипедні перегони в Ассизі за символ Італії сьогодні. Країна дбайливо зберігає свою старовину, але вмонтує в старе сучасне життя. Уже від першого баченого мною міста Італії, від чудесної Верони, в мене було враження: музей з автомобілями, музей, де між експонатами бігають авта. Є, правда, в Італії одне місто, де авт нема зовсім — Венеція, з її лабіринтом суточок і закарелків, таких вузьких, що не варт вішати вивісок над майстернями й крамницями, бо нема перспективи, щоб ті вивіски побачити (та й потреби нема, бо їх функцію виконують запахи, їдкі й густі, що сунуть з кожних дверей і нехибно інформують про все, що є в будинку і що в ньому робиться). Але Венеція теж виділила з себе модерну, автомобільну частину — своє Лідо. В решті міст теж важкувато з автами, вулиці надто вузькі, пішоходів нема. Може в цьому причина того, одна з причин, чому в Італії більше, ніж де в Європі, панує мотоцикл. О ці італійські веспи! Вони гуркочуть, як боже-

Церква св. Франциска в Ассизі.

вільні, у вузьких провулках гарячих міст і містечок, вони не дають спати, вони прокляття тихих вулиць заснулої Равенни і напівзруйнованої Верони, але треба визнати, що і вони — один з проявів вмонтування сучасного в минуле, і коли я тепер пишу про них на віддалі кількох тисяч кілометрів від Італії, вони здаються мені безконечно милими (але я не думав цього в Сієні чи Арещо, о ні!).

У Римі збудовано чудесний двірець. Новий, у конструктивному стилі. Мармур, бетон, скло, безліч скла. У гарячому римському підсонні не можна будувати скляних дахів. Італійське сонце — може бути страшним лихом. Двірець збудовано в бетонним дахом і скляними стінами. На жаль, путівники цікавляться тільки тим, що апробоване сторіччями, і я не міг ніде знайти прізвиська будівника двірця. Тим часом — це одна з найкращих споруд Риму, многотисячолітнього Риму. У римському двірці на мене чекала несподіванка. Будова завершена і блищить мармуром підлог і соняшним гляном грубого скла. Я спустився в підвал — і напорівся на якусь недовершену цегляну кладку. Ну, і свині ці будівники, була моя думка. Не могли прибрати цегли, збудувавши таку споруду! — Та це було зовсім не те. Величезна територія двірця мусіла захопити ділянку, де пролягали руїни муру часів римських імператорів. Що було робити з цими мурами? Можна було знести їх, "щоб не перешкождали вуличному рухові". Це ж був претекст руйнування старих церков у Києві і навіть у Москві. Можна було дбайливо перенести руїни в інше місто. Так зробили б напевне американці або німці. Італійці включили руїни в комплекс двірця. Те, що я бачив, не було недороблене. Це був прояв високого принципу синтезу й вмонтування. Як сучасне життя вмонтовується в музейні вулички італійських міст і містечок, так тут історію вмонтували в сучасність.

Найбільш традиційне і найбільш сучасне в Італії — це її люди, самі італійці. Чомусь у нас панує уявлення про них, що це верткі, запальні балакуни. Це не так, найімовірніше в Північній і Середній Італії, де я був. Супроти інших народів Європи італійці видаються наймонументальнішими. В них є якась особлива величність. Вони страшно міцно стоять на землі. Їх тіло, їхні м'язи мають нахил до якоїсь квадратовості. У малих хлопчаків м'язи, що їх в інших країнах мали б хіба професійні борці. Хо-да жінки в Італії така, що, здається, земля має вгинатися під нею. Ці постаті приносять реальне відчуття старого Риму, стилю великої імперії. Не тільки в архітектурі Італії нема справжньої готики, — цей стиль чужий і італійській людині в її зовнішності і в її психології. Дерево Італії — не тополя й не кипарис. Вони є, але їх мало, вони не пишуться в височині, як у Криму. Їх не оспівали поети з пристрас-тю. Дерево Італії — це пінія, що не рветься в небо, а, досягши певної високости розплатує над землею свою позему корону. Пригадуєте, як оспівав пінії Риму Респігі в своїй симфонічній сюїті?

Країна сповнена туристами. Здавалося б, людиність має бути зорієнтована на те, щоб якнайбільше використати їхню недосвідченість і най-

більшою мірою перекласти вміст їхніх кишень до власних гаманців. Ось Париж увесь на це наставлений, за кожний крок там чужинець платить, і увага кожного француза наставлена на те, чи витягає він руку з кишені і що є в тій руці. Нічого подібного в Італії. Італійці не помічають туристів, як застояний кінь не помічає надокучних, але неминучих мух. Вони ставляться до чужинців з великопишною байдужістю і, мабуть, у глибині

Дж. Больдіні: Портрет панни Сантельме

душі вони зневажають цих маніяків, що бігають безпотрібно від церкви до церкви з бедекерами в руці. Якщо італійцеві дати на чай, він візьме, якщо не дати, він не попросить. Він охоче пояснить вам, куди йти, він обдурить вас, коли ви легко дасте себе обдурити, але він не стане думати про вас, ви для нього не існуєте, в ньому занадто багато внутрішньої величч, щоб снувати коло вас якінебудь пляни. Ця велич — не шовінізм, не вислід спеціального виховання. Шовінізм буває виявом національного почуття меншевар-тості, але цього почуття нема в італійця. Велич і величність італійця вроджені, вони в крові, в характері, в неусвідомленій традиції сторіч — і тому вони не вражають і не ображають. Зрештою вони й не агресивні. Вони не культивовані, вони просто є, як є італійське сонце, як є зелена Ад-ріятика Венеції й Равенни, як є пестяча лязур-овість Середземного моря в Рів'єрі між Пізою й Генуєю, як є гаряче італійське сонце, як еди-

ний порятунку від нього — спокійна й темрява прохолода величних італійських церков.

Італієць уміє виключати себе з життя. Він уміє раптом перестати помічати оточення і зануритися в ніщо. Це, мабуть, конечне, неминуче в цьому жорстокому, палючому підсонні. Але він мулячо упертий і невиснажний у праці. Вся північна Італія перетворена на суцільний сад, де виноградні лози перевивають овочеві дерева безперервними ланцюгами. Але і Тоскана і Умбрія і Кампанія перетворені рукою людини до невпізнання, використано кожний шмат землі. І це не одноразова праця, вона беззаганна, бо тут ніщо не дається задурно і ніщо не дається навечно. Чи треба говорити про осушені болота, зрошені поля, про неймовірні італійські залізничні тунелі, якими поїзд їде цілими годинами?

Італієць не сентиментальний. Слов'янська сентиментальність, що разом з слов'янською кров'ю влилася і в німців, незрозуміла італійцеві. У Вероні відбулося моє перше побачення з автентичним італійським осликом. Він стояв на вулиці, впряжений у висококолісний возик, — звичайно ж, з двома колесами, не чотирма (традиція, традиція!), — і я зворушився. Це ж був мій перший італійський ослик. Це був взагалі мій перший ослик у натурі після кавказьких осликів, бачених 1930 року. Він мотав високими вухами, надокучали ліниві мухи. Я підійшов до нього, відігнав мух, погладив по високому, шляхетному стрімкому чолі, я, здається, навіть проголосив відповід-

ний до ситуації невеличкий монолог доброзвучною українською мовою. Тут вийшов з будинку господар ослика. Або скажімо без сентиментальності — осла, бо це таки був звичайний осел. Господар спершу злякався трохи — чи не крадуть у нього осла. Але він побачив, що це туристи, той кумедний народ, що оглядає найзвичайніші церкви, де можна молитися, але на що ж там спеціально дивитися? — чому б цій породі людей не оглядати і ослів, він добродушно-іронічно посміхнувся, щось сказав своєю говіркою і повів осла. До речі про говірку і про італійську мову взагалі. Нема нічого менш співучого від італійської мови. Це швидкомовка, мільйон звуків у хвилину, рубане стаккато. Легенда про музичність італійської мови — така ж легенда, як і та друга, про їхню ледачість.

Я веду до того, що коли дивитися на італійця, то не можна не бачити старого римлянина. Минули сторіччя. Нашаровувалися впливи — з півночі, від численних мандрівних германців, і зі сходу. Перші сліди й тепер на готичі мілянського собору й суворості амбразур замку Сфорца. Другі відбилися візантійською традицією мозаїк Равенни й Риму, пишнотою венеційського Святого Марка, накопиченістю крамниць флорентійського Понте Веккіо, єдиного моста старого міста, що пережив останню війну, спорудами Фіоравенті в Болонії, того самого, що будував собор Василя Блаженного в Москві коло Кремлю, ароматною кавою, чорною, гіркою й солодкою, що нею мене почастиувала вперше незабутня чорногаряча синьйора з маленької веронської кав'ярні, — ах мила синьйоро, яка шкода, що ви ніколи не прочитаете цих рядків, навіть, якщо я пошлю вам примірник "Нових Днів". У нас з легкої руки симпатичного професора Кульчицького повелося згадувати, що Іспанія — це балкон Європи на схід, африканський схід, а Україна — поміст між Європою й Азією. Але не забуваймо, що й Італія простяглася захланною пашею на південний схід, до Малої Азії, до Африки, перекинулася сіцилійським мостом до Тунісу. Але все це перетопилося, перемінилося, забулося, і над усім панує старий, республіканський і імперський Рим.

Я маю на увазі не завойовницько-державницький дух, що так сподобався поетам нашої квадриги. Цей дух у сучасній Італії не відіграє скількинебудь визначної ролі. В містах Італії нема пам'ятників генералам, натомість багато поетам і музикам. В Арешо я бачив пам'ятник ченцеві Гвідо, винахідникові нотного письма. Італійських вояків одягли тепер в американські уніформи, але я не певний, що вони стали від того войовничіші й дисциплінованіші. А італійські поліцаї, особливо ті, що ходять у штанах з червоними лампасами і великих трирогових капелюхах, — я їх радше можу уявити собі на сцені оперового театру, ніж у якихось поважних операціях. Помилково Мусоліні було якраз те, що він хотів спертися на цей уже погаслий войовничий дух. Але коли виключити це. Дуже, здається, більше підходив до італійців, ніж вони самі про це думали. Він був такий же квадратний і монументальний, як вони, і так

Дж. Кіріко: Вершник у червоному капелюсі

легко уявити собі ще й тепер його постать на бальконі Палаццо ді Венеція в Римі.

Він зрозумів і роздмухав той дух масштабності і планування, що властивий Італії. Він сперся на працьовитість італійця. Це йому належали ідеї осушувати малярійні багна, його духа печатя на нових селянських садибах, що тягнуться рівними рядами в глибу овочевих садів і перед квадратами належних до них піль. Не руйнуючи старовини в італійських містах, він спромігся надати нового розмаху їхньому плануванню, і праця, що триває тепер, не відступає від давніших накреслених перспектив. Сміливо прорізани крізь розкопані руїни імперського Риму нові проспекти вражають широтою й величчю планування. Така, приміром, вулиця Імперських Форумів. Там, де не треба було щось перебудовувати, надано нової масштабності неймовірним освітленням. Жадне місто світу не має кращого освітлення, ніж Рим. Прожектори спрямовані на руїни згори, знизу, зсередини, ззаду, спереду, фонтани просвітлені електрикою, все надзвичайно стримане, але все подає руїни найвеличніше, наймонументальніше.

І мистецтво італійське доба Муссоліні з її плеканням організованого, конструктивного і водночас декоративного, по своєму класицистичного, але наскрізь сучасного, не реставраторського піднесла на зовсім нову височину. Італійське мистецтво XIX сторіччя — вкрай убоге й провінційне. Італійські "пересувники" й італійські імпресіоністи — жалюгідна копія своїх французьких учителів. Ідейність перших і світлова музичність других були однаково чужі італійському монументалізму. Ходити по залах Музею модерного мистецтва у Венеції й Галерії модерного мистецтва в Римі, присвячених XIX сторіччю, нудно і просто боляче. Жадного видатного твору. Найкращий твір італійського імпресіонізму — "Портрет панни Сантаєльме" Дж. Больдіні — імпресіоністичний тільки технікою, як змальована сукня, але весь він у композиції — не мазково-розхристаний, як це властиво імпресіонізму, а зосереджено декоративний, він явно прагне монументальності.

Те, що в Больдіні проривалося стихійно, в добу Муссоліні стало свідомою настановою. Італія не заборонила модернізму, як це робила Німеччина Гітлера або Росія Сталіна. Але вона взяла з нього в силу природного добору не розкладове, а творче, будівне, конструктивне. Подивіться на "Вершника в червоному капелюсі" Дж. Кіріко (охрещеного нашими дорослими просвітянами з гороб'ячої мови Чіріко!). Стилізований кінь, його розкішний хвіст, стилізований одяг вершника, є в цьому чимало від орнаментальності Матісса або Дюфі, але наскільки це строгіше, стрункіше, сконцентрованіше, конструктивніше. Картини Коляо, Убальдо Оппі, Вірджіліо Гвіді, В'яні, Чераккіні, Гуттуро, Усселіні, Кампільї, — всі вони належать до XX сторіччя, але попри індивідуальні стилі, — як виразно творять вони нову школу італійського декоративного монументалізму. Як торік у Парижі — я писав про це в "Нових Днях" — у кубізмі Леже мені відкрився класицизм Люї Давіда, — так можна було б у "Наречених морців" Кампільї або в "Рибалках Святого Духа" Убальдо

Оппі відкрити старого Джотто! До речі Джотто, я оглядав його спеціально, він був моєю метою в подорожі, я бачив його в Падуї, в Ассізі, в Римі, скрізь, де можна, бо я шукав у ньому зерна наших бойчуків. І я можу свідчити з повною відповідальністю: наші бойчукісти не копіювали і не продовжували Джотто. Симетричність їхньої композиції інакша, ніж у Джотто, і гама приглушених їхніх фарб не має нічого спільного з побляклими може від часу, але в суті речі безнюансно площинно накладеними фарбами Джотто. Мабуть, міт про джоттизм бойчуків вдумали совєтські критики, щоб легше було "викрити феєдально-буржуазну ідеологію" течії. Справжні джерела бойчукізму відкрилися мені не в Італії, а пізніше і зовсім випадково, коли я оглядав у Парижі неймовірну виставку мексиканського мистецтва. Але про Париж говоритимемо іншим разом.

Як у малярстві, так само в архітектурі. В той час, як у Росії, Швеції, Данії, почасти Німеччині вулиці, забудовані в конструктивістичному стилі убивають своєю мертвотною спрощеністю й коробковістю, нові квартали Міляну або університетське місто чи район майдану Вєсковіо й вулиці ді Новелла в Римі не тільки не нудять, а підносять людину. Бо новий конструктивізм сполучено тут з старою італійською традицією, бо суворість ліній урізноманітнено порушенням їх бальконами й отворами вікон, облицьованням різнокольоровими мармуром — стара традиція Італії, так блискуче втілена в чергуванні зелених, рожевих і білих мармурів у церквах Фльоренції, чорних і білих у церквах Сієни.

Тим то хоч Муссоліні вже нема, але плачеться той самий стиль, нема розриву двох діб. Є одна суцільна лінія розвитку, плекання найдавнішої спадщини й наймодерніших настанов. Правда, традиції ці ніколи не вмирили. Величні чотиристоронні сходи римських церков доби Ренесансу й барокко зраджують у засаді ту монументальність, що й нові вулиці, прокинуті безстрашно через руїни форумів і палаців імператорів. Навіть у бездіб'я XIX сторіччя не вмирала ця традиція, і її пам'яттю лишається настільки ж грандіозний, наскільки сьогодні нам смішний пам'ятник Вікторіві-Емануелєві, що височить над усім Римом і змагається тільки з собором св. Петра за панування над містом. Породження віденського стилю сецесії з обов'язковими алегоріями морів і чеснот, з неодмінними кіннями над аркою, з пишністю неокласичних деталей, — все такі і цей пам'ятник вражає своїм гоном до монументального.

Але і поза Римом той самий стиль проймає бароккові сади Фльоренції, гробницю Данте з її зоною тиші в Равенні, церкви й базиліки Падуї, Венеції, — правда, трохи орнаментальнішої, бо більше орієнтованої на Схід, ба навіть лагідної Перуджі. А все таки ніде й ніколи він не переростає в касарняність, схему, нудьгу, гнітучість. Бо він виростає не з примусу всевладної держави, а з ґрунту, з національного характеру, з духу й духової конструкції місцевої людини. Тому в межах цього загального прямування чудесно сполучаються місцеві традиції, місцеві лінії розвитку. І як ви не сплутаєте Льомбардії з напоєною

фарбами Тосканою і притамовані тони пейзажу Умбрії з випаленістю Кампанії, так само різний буде смак вина цих провінцій, відмінна кухня — чим далі на південь, тим гостріша — і відмінний стиль життя й мистецтва. Хто хоче переконатися цього, хай поїде з Фльоренції до сумежної Сієни. Пишноті Фльоренції вкрай виразно протистоїть сувора стриманість Сієни. Фльоренція не зродила нічого подібного до бляклих сіро-жовтих з голубим фресок Джованні ді Паоліо або образів Джіроламо де Кремони. Та зрештою сама Сієна досить демонструє цей контраст. Ви приїжджаєте з Фльоренції, що розкинулася розволікло по горах над Арно, розпросторилися садами й віллами, опанована такою ж розволікло-монументальною банею собору, — і ви бачите раптом місто поза горизонтальним простором, місто, що ліпиться вгору на двох узвишсях, увінчаних одне собором, знесеним угору, чорнобілими смугами, а друге важею ратуші. Якщо ви бачили картину Реріха "Рубають місто", то заступіть дерев'яні зрубні картини камінням, подесятеріть масштаби, наповніть сліпучим сонцем — і перед вами буде Сієна, збудована людьми гора-місто.

І це ще не все. Півгодини, година йде на блукання вузькими вуличками Сієни, між середньовічними палацами й будинками, куди так скупно продирається сонце і де поліцаї чудом диригують автомобільним рухом і рухом юрб студентських, що поспішають з лекції на лекцію, — і раптом, як у казці, як на сцені вас осліплює світло, непереносне, нестерпне світло італійського сонця на білому піску — і перед вами величезне півколо центрального майдану перед ратушею — Кампо, де двічі на рік відбуваються змагання гордих коней. Середньовіччя, барокко, всі періоди італійського життя й мистецтва проймає цей гін до декоративної монументальності, до плянування на широку скалю, до величі, до понадіндивідуального, що не гнітить індивіда, а стверджує його. І

те, що доба Муссоліні знов піднесла цей дух після занепаду його в XIX сторіччі, — це заслуга Муссоліні, якої країна не забуде. Зрештою в Італії нема може бажання повертатися до системи фашизму, але нема і ресентименту проти свого розтерзаного Дуче.

Але сьогодні Італія живе іншим, і тут нам тяжко знайти з нею спільну мову. Національне питання не існує для Італії. Трієст не належить сюди. Це справа престижу й території. Поза тим країна єдина в своєму національному складі. Натомість гостре соціальне питання. Воно звучить у всіх краших італійських фільмах. Воно турбує кожного. Країна розпрацьована вже майже до краю. Бідности надто багато. Це між іншим друга причина, чому Італія — країна не авт, а мотоциклів. Авто — надто велика розкіш для пересічного італійця. Вулиці італійських міст Середньовіччя цікаво оглядати. Але не цікаво в них жити. Не тому, що в них нема сонця — це в Італії може щастя, а тому, що вони перелюднені, неминуче брудні, смердючі й антисанітарні. Але як переселити всіх у краші? Це звідси росте розмірна популярність комунізму в Італії.

Однак ця популярність спадає. І чи не першою мірою це пояснюється впливом католицької церкви. Ні, я не перейшов на католицизм і не пляную переходити, як дехто мені закидав. Але роля католицької церкви — надто коли говорити про Італію — незаперічна і чи не вирішальна. Я переконався цього з власних живих вражень. Не кількість церков тут вирішує. Не те, що вірні умудряються молитися в них палко й зосереджено, не помічаючи тупоту туристичних зграй. Не декоративності швейцарської сторожі Папи, не культура, накопичена тисячоліттям у Ватикані, навіть не те, як жваво йде торгівля релігійними реліквіями коло всіх визначніших церков, а надто коло церкви св. Антонія з Падуї, де цих крамниць склалося ціле мале місто. Все це може бути тільки обрядом,

Сієна. Собор.

традицією, формою, декорацією. Сили католицизму в Італії я переконався в Ареццо. Це мале містечко по дорозі між Фльоренцією й Римом, я приїхав до нього в суботу, над вечір, уже сутеніло, і я просто з готелю вийшов пройтися навмання вулицями. Було гуляння перед святом, молодь заповняла вулиці, кав'ярні були повні, до будинків ніхто не заходив, це ж саме починала спадати денна спека. Тільки до одного будинку масово йшла молодь, заходила, виходила, справжній мурашник. Я приглянувся. Це був Дім руху католицької молоді Італії. Якщо молодь сама, ніким не гонена, суботнього вечора йде туди, читає з цікавістю нові оголошення, — значить це сила, значить ця сила панує над душами молоді. Це вирішує.

Але вирішує й інша обставина. Що з усіх країн світу тільки Італія, скільки знаю, породила Гварескі. Коли світ заходиться від злоби й крові, коли все наставлене на боротьбу двох систем, Гварескі спромігся по-своєму показати боротьбу цих двох систем у масштабі малого італійського містечка. Католицький священник дон Камілло і комуністичний бургоміст Пеппоне — герої цієї боротьби. А що робить автор, коли його герої поборюють один одного всіма законними й незаконними способами? Він доброзичливо посміхається. Бо він любить обох. Бо вони обоє італійці. Бо він хоче бути не політиком, а людиною.

Я згадую за законом контрасту інший твір наших днів — про Харків 1942 року, американця Бландена "Пора убивць". Про нього варт поговорити іншим разом, але ось діалог з нього — фантастичні сцени в німецькій управі міста, говорять польський ксьондз і українець доктор Карандаш:

— У вас польське прізвище, отче Врубель? — сказав доктор Карандаш.

— Так. Я, власне, бідний польський священник. Сільський. Я прибув сюди, щоб творити діло Боже. Я не політик, як ви.

— Кожний — політик, сказав доктор Карандаш. Тут кожний політик.

— Любити Господа — не політика, сказав отець Врубель.

— Залежно де, — сказав доктор Карандаш."

Це — мислення нашої доби. Це, коли хочете, прокляття нашої доби. Але воно сильніше від нас.

Наше місце по одному боці барикад — і там до перемоги або загину. Але як же добре знати, що є люди, що зуміли стати понад змаганням. Вони знають, що як забулася боротьба Гвельфів з Гібеллінами, так забудеться й боротьба сучасної доби. Вони знають, — не менш добре, — що все таки ця боротьба конечна і що сучасна людина мусить вибрати своє становище. Вона знає також, що як каже одне бон-мо, в наш час можна з трьох властивостей — бути розумним, бути чесним і бути комуністом — сполучити тільки дві: бути розумним і чесним — але не комуністом, розумним і комуністом — але не чесним, чесним і комуністом — але не розумним. Вона все це знає, але вона розуміє й те, що понад сим стоїть поняття людини і поняття нації. Що людина — не партія і нація — теж не партія. І хіба випадково, що ця людина породжена саме Італією?

В порівнянні з життям - Парижем Італія трохи мертва. Суворі цегли Равенни, орнаментика Венеції, величчє згромадження Сієни, пишнота Фльоренції, імперськість Риму не заступлять невгамованого пульсу Парижу. Але в тому чудесному концерті, що зветься Європою, Італія має свій власний голос, чесний, мужній і шляхетний, і Європа збідніла б, коли б утратила цей голос.

Є в Римі фонтан, що зветься фонтан Треві. Легенда каже, що коли перед від'їздом укинути в його басейн монету тієї країни, звідки прибув, то це означає, що ще раз повернешся до Риму. Я хотів вкинути свою монетку останнього вечора перед від'їздом. Того вечора я був у театрі. Відкривався літній сезон у Сикстинському театрі. Йшов "Ріголетто". Боже, що це був за "Ріголетто". Можна було б бути певним, що йде наш старий знайомий Гриць. Джованні Фабрі в ролі Ріголетто кидався по сцені, як поранений тигр. Розеллі-Джільда була сама чеснота, янгол, герцог Люїджі Понтіджа — ах чи говорити про цього мерзотника? Страсті доходили надлюдської напруги, світ перевертався догори ногами. Відповідно вистава почалася замість восьмої години о десятій, антракти були по 40 хвилин, і все закінчилося — трагічно, як відомо, о другій з чвертю ночі. Публіки було вже мало, але пристрасті не меншали на сцені до самого кінця. І тоді, о другій з половиною ночі, порожніми вже вулицями великого міста, я вирушив до фонтану Треві з своїм шележком. На бар'єрах басейну спали жебраки (соціальні питання!), але вони спали міцно, і, здається, що ніхто не бачив, як я вкинув свою монетку і втік. Вранці рано йшов мій поїзд. Але тепер я знаю: я ще повернуся в своєму житті до Риму, до Італії, До моєї Італії, що я її знаю так мало, а вже люблю.

Н. Щербина.

КРАЙ МІСТА (Самгіна)

Рев бур. Грім-бунт. Дим дамб. У пеклі несходимім
Нестямно корчилося місто цілу ніч.

Борсавсь і падав люд в огні, в рудому димі,
Поквапно люта смерть гасала пліч-у-пліч.

Край міст, коло хати, метушня і крики:

"О, людоньки, рятуйте з полум'я дітей!..

Агов, мерщій, мерщій!.. А ні — ганьба навіки!.."

Та кожен огинався: "Цей — в огонь! Оцей!.."

Ніхто ж дітей притьма не кинувсь рятувати.

Тоді вперед ступнув пресивий бородаць.

У воду — балахон і бриль, біжка — до хати,

Метким норцем — в шумучу, вогнепашну хлань.

За мить прожогом з диму — й двох дітей — до
маи.

"Живий? — нетямивсь мир. — З огню життя
родив!"

А він здирає чорну кіптяву руками

З пожовклих баків та з оцупка бороди.

Від полум'я лице прозориться вогнисто,

Усмішка вогняною цівкою тече.

Дідок дзвінкі слова пересипа намистом,

Викрешує жарини з осяйних очей.

СЛАВНИЙ РІД СИМИРЕНКІВ

Щоби мати уяву про заслуги роду Симиренків перед нашим народом, досить сказати, що на протязі порівняно короткого часу цей рід, чи точніше окремі його представники створили, вивели, побудували, утримували, або своїм коштом придбали:

1. Народну школу з кращими учителями на хуторі Симиренків біля с. Млієва, на Київщині;
2. Церкву біля садиби на тому ж хуторі;
3. Модерні цукрові заводи і фабрику пастили при одному з них;
4. Видали повного "Кобзаря" Т. Шевченка;
5. Народну і технічну школу садівників,
6. Мліївську садово-городну станцію, пізніше перетворену в наукову базу дослідного інституту садівництва в Китаєві біля Києва;
7. Численні "Мліївські" гатунки фруктових дерев, в тому числі славнозвісний "Ренет Симиренко";

8. Систему організації модерного промислового українського садівництва, як галузі народного господарства, "Українську Помологію";

9. Низку наукових праць і підручників з садівництва;

10. Першу в Україні, а може в цілому світі, фундацію для сприяння українській науці й мистецтву.

Це лише приблизний перелік того, що зробив славний Симиренківський рід, та й неможливо подати всього, без спеціального дослідження активно-творчої діяльності цілого роду на протязі майже 200 років. Про окремі факти з життя роду уже існує ціла література (Кониський, Чикаленко, Лотоцький, Оглоблін та інші), але не було досі спеціальної праці про ролі роду Симиренків у розвитку українського садівництва. Щоб виповнити цю прогалину, ми хочемо зробити спробу стисло переглянути діяльність окремих представників цього роду в цій діяльності.

Рід Симиренків походить від стародавнього українського селянського пня, що вславився не гербами та іншими родовими клейнодами, а творчою продуктивною працею, високою культурою, яка набула віками від української природи, вічно творчого українського духа. Тому, культивуючись в роді, ця висока прикмета дала такі добрі наслідки.

Відомо, що один з нащадків роду, селянин Федір Симиренко, мав численну родину і був настільки заможним, а головне настільки культурним, що двох своїх синів Платона й Василя вирядив до Франції, вивчати технологію цукроварства у Паризькому політехнічному інституті, бо там у ті часи найкраще була поставлена наука цього фаху.

Цікаво відзначити ще такі відомості про Федора Симиренка, що їх подав у своєму щоденнику Є. Чикаленко, а саме, що Ф. Симиренко був кріпаком, і під впливом свого швагра Яхненка зайнявся орендою млинів по річці Рось. З того розбагатів, викупився з кріпацтва і записався в гільдію (цех) купців. Після того, як почало ширитися в

Україні виробництво цукру, Ф. Симиренко спільно з Яхненком теж взялися за цукроварство, а воно тоді було дуже примітивне, бо цукор добували не екстракцією, як тепер, а пресуванням. Купивши в м. Городищі на Київщині у гр. Воронцова кланяцьку землю, вони збудували невеличку цукроварню. Спочатку підприємство йшло дуже добре, але після польського повстання в 1863 році, поміщики, що випозичили для спілки Симиренко-Яхненко гроші, стали вимагати їх назад. До того ще гр. Воронцов збудував власну цукроварню і перестав давати спілці землю під бурякові засіви. У зв'язку з тим, спілка збанкрутувала, а власники повимирали, залишивши своїм нащадкам добру традицію й невеликі маєтності. Справу перебрав Федорів син, Платон, якому власне прийшлося продовжувати батьківське діло і стати основоположником садівничої справи і продовжувачем цукроварства.

Платон Федорович СИМИРЕНКО

Платон Симиренко — перший з основоположників традиції, що її можна сформулювати як "З народом і все для свого народу", мав родину з чотирьох синів і одної доньки (Лев, Платон, Микола, Олексій і Марія). За молодих літ вивчав у Франції (Париж) сільсько-господарчу технологію. Був на той час висококультурною людиною, національно свідомим українцем і добрим організатором.

На орендованій від Балашова землі, Платон Симиренко також будує цукроварню, а на власному хуторі закладає перший сад. Як фахівець з технології сільсько-господарського виробництва, він зосереджує свою увагу на цукроварстві і садівництві, бо перша (цукроварство) було в той час найвищою формою, а друга (садівництво) досі занедбаною. У цукроварстві треба було лише знань і матеріальних засобів, а в садівництві, потрібно ще мистецтва, пристрасти й любови, або, як кажуть, "душі". Всіми цими якостями Платон Симиренко був наділений, тому з успіхом справлявся з обома завданнями, що їх сам для себе поставив. Найбільше вкладав "душі" в сад. Для нього він не жалів ні засобів, ні часу. Тому в галузі українського садівництва він зробив велику послугу, бо увів і спопуляризував багато важливих для промислу гатунків фруктових дерев зі сходу й півдня, про існування яких мало хто в той час знав. Цікаво відзначити, що всі вибрані Платоном Симиренком гатунки і завезені спочатку до свого саду, а пізніше до інших, — виявилися найпридатнішими для умов українського підсоння. Це свідчить не лише про велику любов, а й про ще більші знання і відчуження умов і потреб природи України.

Крім великого саду при домі, у нього було ще два великі сади в лісі, на хуторі, де з часом його син Лев організував розсадники і школу плодівництва.

З цього місця рознесено не лише по Україні, а й по сумежних краях (по Кавказу, Криму, Надвожжю) багато тисяч дерев під іменем "Млієв-

ських", і розійшлося тисячі фахівців-садівників, що або як професіоналісти або як ентузіясти-аматори продовжували Симиренкову справу.

На сільсько-господарських виставках в Україні і поза її межами йому не раз присуджувано найкращі нагороди за "колекції грушок і яблук" і за "введення нових гатунків фруктових дерев".

Платон Симиренко був добре знайомий з В. Антоновичем, допомагав матеріально для різних українських справ, в тому числі видав "Кобзаря".

Умер Платон Симиренко в 1863 році, а через те, що діти не були ще дорослі, справу ведення господарства перебрав на себе його молодший брат, Василь, що до того часу перебував закордоном, так само, як і колись Платон, вчився у Паризькому політехнічному інституті.

Василь Федорович СИМИРЕНКО

Василь Симиренко не починав, як його брат, "з нічого", а перебрав, якто кажуть, господарство на певному розгоні. Приїхавши з Парижу, де завершував свою освіту, Василь Симиренко, молодий і повний сили та енергії взявся за працю. Перш за все він вирішив підняти господарство на вищий ступінь, хоч у ділянці технології воно було завершеним, бо давало найвищий продукт — цукор, а не півсирівці. Та молодого Василя Симиренка й це не задовольняло. Треба тут пригадати, що він був вченим технологом, і уже відомим конструктором нового типу машин для рафінації цукру. Він володів всіма європейськими мовами, користався з світової фахової літератури. Кажуть, що в ці часи пошта приносила йому стільки книжок, журналів, каталогів, газет та листів, що треба було обов'язково посилати воза, а не верхівця. Цей факт багато говорить про культурність особи Василя Симиренка, коли порівняти на ті часи. Переконавшись, що неможливо робити великі капіталовкладення в підприємство на орендованій землі, а також у зв'язку з тим, що Платонові діти підрости і вступали в права власності, — Василь Симиренко придбав собі руїни старої державної цукроварні в с. Сидорівці на Київщині, яку відновив за позичені гроші і почав працювати. І в цьому місці розгорнув увесь свій хист організатора, технолога, винахідника, а найголовніше — українського громадського діяча, що навів славу своїми славними вчинками — матеріальними жертвами на українські культурні потреби. З Сидорівки Василь Симиренко сорок років, регулярно, передавав одну десятину своїх прибутків на українські культурно-національні потреби. Регулярно покривав річні дефіцити журналу "Українська старина" і допомагав видавати "Україніше Рундшау" Звідси він вислав на купівлю дому Наукового Товариства ім. Шевченка в 1912 році (на руки М. Грушевського) сто тисяч карбованців, а під кінець свого життя заповів увесь свій маєток, що складався більше як семи мільйонів карбованців, на організацію першої в Україні, а може і в цілому світі культурної фундації. Ми певні, що майбутній український уряд, у вільній своїй державі, відзначить пам'ять цього діяча тим, що знову відновить і назве його іменем цю фундацію, а в Сидорівці побудує йому меморіальний постамент, на пам'ять і науку сучасникам і прийдешнім поколінням.

Ми, користаючись з цієї нагоди, хочемо сказати кілька слів про особисте життя Василя Симиренка, про його родинне оточення, тим більше, що ці матеріали досі не опубліковані.

Перш за все треба згадати, що Василь Симиренко у своїй Сидорівці цукроварство підняв справді на найвищий ступінь, на якому воно не стоїть і сьогодні. Крім нових і далеко досконаліших машин, застосованих на своєму заводі, він організував виробництво пастилки, яка досі ввозилася з закордону. Коли взяти до уваги, що пастилка виготовляється з чистого цукру, яблук і білків, то кращого й не можна було придумати, бо всі ці складники були у нього під руками з власного господарства і в необмеженій кількості. Таким чином яблука як напів сирівець, а білки й цукор як дорогі продукти, перетворювалися в ще дорожчий делікатес, що давав при збуті високий відсоток чистого зиску.

Василь Федорович Симиренко був одружений з Софією Іванівною Альбранд, донькою французького аристократа, що емігрував з Франції під час революції. Не маючи своїх дітей Симиренки взяли собі на виховання двох сиріт, яких виховували зпочатку дома, а пізніше в школі.

Василь Федорович і його дружина були свідомі українці в нашому розумінні. Вони володіли добре українською мовою, особливо Василь Федорович, який до того ще мав нижній акцент Київщини. З своїми службовцями, селянами й у себе дома розмовляв виключно українською мовою.

Через те, що уряд не дозволив організовувати українську школу в Сидорівці (на зразок Мліївської) Василь Симиренко відмовився від організації школи з російською мовою викладання, а зосередив всю свою громадську діяльність на підтримку всенародних культурних заходів, а особисте життя на вихованню двох сиріт. Василь Симиренко почав навчати своїх вихованців української мови, літератури, історії, мистецтва. Він спеціально комплектував і подарував їм велику бібліотеку з українських класиків і всіх галузей українознавства, що лише було видано в Галичині, Києві і навіть в Америці.

Василь Симиренко відчував всім своїм єством чар української мови, поезії, а особливо пісні. Одного разу дружина його почала голосно читати "Думи мої" Т. Г. Шевченка, він не стримався і при всіх заплакав. Василь Симиренко дуже любив театр, і не було не лише ні одної прем'єри, щоб на ній він з дружиною не був присутній, але навіть на звичайних виставах вони були регулярними відвідувачами, а головне добрими жертводавцями для підтримки українського театру, який часто в повному складі гостював у Сидорівці.

Всі, хто знав Василя Федоровича, відмічають у нього дуже приємну рису — скромність і лагідність у поведінці. Побачивши його вперше, ніхто й ніколи не сказав би що це мільйонер. Він ніколи не чекав поки йому спершу поклоняться, а завжди вітався перший, з ким би не зустрівся. У своїй Сидорівці тримався дуже стримано і був зовсім непомітний, хоч був дуже енергійний, розумний і мав український гумор. Ніхто й ніколи не чув,

щоб він на кого небудь крикнув, або розсердився на підвладних, або на своїх вихованців. Проте він все держав у своїх руках і до найдрібніших деталей знав що, де й коли робиться і відбувається в його господарстві, цукровому заводі і фабриці пастили. Працював Василь Федорович з німецькою точністю, вдень у господарстві, а вночі за письмовим столом.

Любив Василь Симиренко і повеселитися, коли була до того нагода. Особливо на українські свята, завжди на Різдво. Було традицією влаштовувати для всіх службовців і робітників різдвяну ялинку. Для цього прибирали велику залу в фабриці пастили, завчасу ставили і прикрашали велику ялинку і в один з днів Різдвяних свят відбувалася забава, як звичайно в таких випадках: деклямації, співи й різні гри дітей. Василь Федорович брав живу участь у всьому, він співав з дітьми, бігав, грався, робив різні витівки, що ще більше прикрашало це свято дітей і дорослих. Вкінці Софія Іванівна роздавала всім дарунки і на цьому свято кінчалось. Треба мати на увазі, що учасники свята були всі робітники і службовці господарства, цукроварні і пастильної фабрики, отже, як на ці часи, таке ставлення було ультрадемократичне.

Характери Федоровича і Софії Іванівни були прямо протилежні, але разом з тим вони якби себе взаємно доповнювали. Наскільки Василь Федорович при всій своїй енергії й діловитості був стриманий і непомітний, настільки Софія Іванівна була жива, експансивна, непосидюча. Він засидався в кабінеті за працею до пізньої ночі, вона рано йшла спати і вставала до сходу сонця, бо дуже любила природу і завжди милувалася її проявами, тому ніколи не прогаювала гарних ранків, щоб спершу не налюбуватися ними, а після того братися за господарчі справи. Вона була педантично акуратна й вимагала того самого від всіх, що в її засязі працювали. Василь Федорович вставав пізніше і, причепурившись за європейським звичаєм, ішов снідати. За спільним сніданком мило розмовляли, ділились враженнями, читали чи вірніш переглядали газети, журнали, листи, що їх приносив з собою з кабінету Василь Федорович. Після сніданку, кожен знову брався за свою

роботу: він за сільське господарство, цукроварню, пастильню, вона — за домашнє господарство, сад, квітники, і догляд за гігієною в пастильні і цукроварні. Це ніби був її природній фах. Очевидно, що у великій мірі треба завдячувати їй, що така ніжна продукція, як пастила, виходила такої якості, що лікарі навіть приписували хворим як складову частину дієти.

Тут, треба ще відмітити одну дуже важливу рису в цьому благородному подружжі. Це взаємна пошана, любов і повага. У них все було спільне: робота й ідеї. Він завжди говорив своїм дітям-вихованцям: "Будьте такі як Софі Іванівна".

Коли діти підросли, Василь Федорович віддав їх до гімназії в Києві і до найкращого пансіону, але навіть і там не переставав до дрібниць опікуватися ними. Віддаючись цілком вихованню дітей, а головне керуючи великими і складними підприємствами, що були в селі, Василь Федорович і Софія Іванівна самі не тільки не втратили набутого за молодості культурного стану, а ще вище піднімалися в своєму розвитку. Вони увесь час цікавилися літературою, музикою, станом інших видів мистецтва хоч і не брали участі в українському громадському житті. Його єдиним бажанням було прийти з допомогою непомітно, часто не назвавши навіть свого імені. В цьому таємниці їх жертвенності на культурні заходи, як наприклад сто тисяч на придбання будинку для першої нашої Академії Наук, якою тоді було Наукове Товариство ім. Т. Шевченка у Львові, або на перевидання "Кобзаря", не кажучи про згадувані "відчислення" одної десятої частини, яку ми назвали "Симиренкова десятина", від прибутку на протязі повних сорока років, яка після 1905 року збільшилася в кілька раз.

Умер Василь Федорович у грудні місяці 1915 року, як ми уже згадували, заповівши увесь свій маєток, що складав понад 7 мільонів рублів на українську справу, конкретно, для сприяння українській науці, літературі, мистецтву. Для цього було створене спеціальне "Товариство допомоги літературі, науці й мистецтву", яке мало розпоряджатися заповідженим фондом. Та незабаром настала революція в Росії, що принесла відроджен-

Ставок у Млієві (у колишньому парку роду Симиренків). За деревами видно головний будинок Мліївської науково-дослідчої станції.

ня України, а після того визвольні змагання Українського народу за свою незалежність. Ці події принесли втрату ідеї Симиренка. Теперішні "господарі України", пишучи історію цукроварства в Росії, ні словом не згадали ні про Платона, ні про Василя Симиренка, ані про їх батька Федора, хоч вони були справжніми основоположниками і навіть теоретиками цієї галузі промисловості (див. журнал Академії Наук СРСР "Природа", ч. 10 за 1950 р., стаття С. З. Іванова і А. І. Корчинського "У истоков свеклосахарного производства". (К 150 летию свеклосахарного производства в России.))

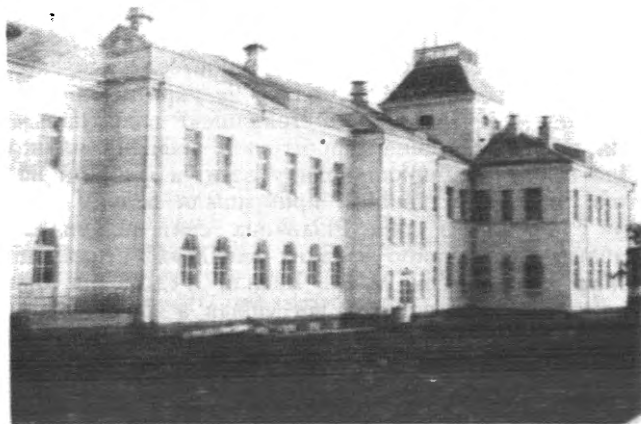
Лев Платонович СИМИРЕНКО

Лев Платонович Симиренко, син Платона Федоровича, був представником уже третьої активнотворчої генерації роду Симиренків. Він був не лише високо культурний і освічений, а й мав вчену ступінь "кандидата природознавчих наук", а справу садівництва почав плянувати на великі масштаби. Повернувшись з заслання в 1887 році, на яке був засуджений за участь в народовольчому русі, Лев Платонович продовжував батькову справу. З того часу фактично рід Симиренків діяв у двох місцях: Василь Федорович у Сидорівці, а Лев Платонович у Млієві. Перший віддавав перевагу цукроварству, а другий садівництву, що до того часу уже було відоме далеко поза межами України. Лев Платонович був тим першим ініціатором, що українське садівництво почав виводити не лише за межі аматорства, а й за межі України і навіть тодішньої Росії. Перебравши після смерті Василя Симиренка також маєток у Сидорівці і його традиції щедрого жертводавця, Лев Платонович мав великі пляни і для продовжування громадської діяльності, в тому числі і для дальшого розвитку "Товариства допомоги літературі, науці й мистецтву". Сучасники його стверджують, що він мав намір, за прикладом покійного дядька віддавати десятину прибутків на культурні й політичні справи українського народу.

Лев Платонович крім практичної педагогічної діяльності, займався також науково-теоретичними справами садівництва. Він заснував славновісний розсадник плодоягідних дерев в Млієві. З-під його пера вийшли такі капітальні праці: "Генеральний каталог плодівих дерев" (в 1902 р.), "Кримське Плідівництво" (1912 р.) і "Сортознавство" (невидруковане).

На закінчення коротких рядків про цього першого в Україні визначного вченого помолога, вважаємо потрібним подати ще один дуже важливий епізод з його життя. У 1879 році Лева Платоновича за участь у студентських революційних гуртках було заарештовано і вислано в Красноярське. За підготовку до втечі в 1882 році був заарештований і просидів в одиночній камері два роки, після того знову був засланий до м. Балаганського. Відбувши заслання в 1887 році і повернувшись на батьківщину, він всіма засобами продовжував боротьбу за визволення України, тому для нього події 1917 року були довгожданими і він прийняв їх, як само собою зрозумілі, як історичну konieczність, за яку він боровся все своє життя. Та очевидно це не було в плянах ворогів відродження

українського народу, тому за віками випробованими методами ворог і тепер почав винищувати провідну верству народу. Поки що, не маючи інших можливостей, убивав з-за рогу окремих представників (наприклад Ів. Стешенка в Полтаві, ху-

Головний будинок Мліївської науково-дослідчої станції (тильний бік).

дожника Мурашка в Києві та інших). Також 24 грудня 1910 року і Лев Платонович при загадкових обставинах був убитий у себе вдома.

Так згинув черговий представник роду Симиренків, продовжувач і творець славної традиції "З народом і все для свого народу". Це була перша жертва крові во ім'я високих ідеалів, принесена родом Симиренків на вівтар Батьківщини, бо до цього часу цей рід жертвував лише свою працю і матеріальні вартості.

Після смерті Лева Платоновича, справу українського садівництва вже в інших обставинах, але тих же завдань, перебрав на себе його син Володимир. До того часу, а саме в 1917 році, увесь маєток Симиренків був націоналізований, і зазнав цілковитої руїни. Молодий Вол. Львович, свідомо чи несвідомо, але не цікавився ні політикою, ні громадським життям, а всією істотою входить улюблену справу українського садівництва. Очевидно, що це мало свої позитивні наслідки, бо сконцентрувавши всю енергію на садівництві, Володимир Львович справді завершив мрії своїх славних предків — створив і оформив українську помологію уже як галузь сучасного народного господарства. Про нього і його корисну для нашої Батьківщини працю і присвячені наступні рядки нашого нарису.

Володимир Львович СИМИРЕНКО

Володимир Львович Симиренко завершив справу багатьох поколінь свого роду: перетворив прагнення свого роду від прагдиди в реальну дійсність. Він став світової слави поміологом і селекціонером, світової слави теоретиком і практиком садівництва, одним із фундаторів модерної теорії в галузі дослідництва садівництва. Володимир Симиренко для України був більше аніж Бербанк для Америки або Мічурін для Росії, бо ці дослідники не вийшли за межі "творення чудес в природі" над окремими об'єктами, тоді як Володимир Симиренко синтезував віковий досвід не лише

в садівництві, а й в сусідніх ділянках, і створив величезний плян розбудови українського садівництва як цілого, відповідно до умов кожного географічного району України, вимог економіки (споживання, консервування, експорту). Та це була лише завершуюча частина праці, а до того Володимир Смиренко проробив величезну підготовчу роботу. Володимир Львович, мав надзвичайну силу духа, невичерпну енергію і надлюдську працьовитість, він був скрізь сам: директором Млів-

Володимир Львович Смиренко

ської садово-городної станції, професором кількох інститутів, директором "Помологічної книги", редактором журналу "Садівництво, виноградарство та городництво". Ночами писав свої праці, організував фахові конференції, з'їзди тощо. Словом, людина горіла для любимі справи.

Стисло кажучи Володимир Смиренко за своє життя виконав:

1. Організував середні і вищі учбові заклади, науково дослідчі інститути та виховав сотні висококваліфікованих українців - вчених, педагогів і практиків садівництва,

2. Через систему розсадників розпочав оновлення всіх садів України, а також розпочав планоно засаджувати нові сади, новими, чисто українськими гатунками плодоягідних дерев, безконкурційними щодо продуктивності і використання природних умов України,

3. Організував українське садівництво і селекцію плодоягідних культур як науку і як модерну господарчу категорію, єдину для всіх етнографічних територій,

4. Крім наукових праць з селекції і сортознавства, написав такі класичні монографії й підручники: "Плодові асортименти України", "Плодові розсадники" і "Часткове сортознавство" або "Помологія". Переглянемо, оскільки це можливо без архівів та історичних документів, життя цієї надзвичайної людини, його працю і здобутки.

Біографічні відомості про Володимира Смиренка

Народився в 1891 році. Початкову освіту здобув в рідному селі, а фахову освіту в Києві, в Політехнічному Інституті, на сільсько-господарському відділі, який закінчив у 1918 році. Високу духову культуру, любов до української природи, а зокрема любов і знання садівництва успадкував від свого роду. Володимир Смиренко був не лише визначним вченим, теоретиком, що володів, крім української і російської мов, також німецькою, французькою, польською і латинською мовами, — він був ще неперевершеним практиком, техніком садівництва. В його розпліднику у 1928 р. було понад 40.000 різних гібридів плодоягідних дерев. З громадської праці цікавився лише кооперацією, бо вважав, що майбутнє українського садівництва має бути тісно пов'язане з плодоягідною кооперацією. Діючий на той час "Укрплодоспілш" надавав велике значення й активно працював у ній, то як інструктор-консультант, то як член і навіть голова управи.

За фахом працював один рік в 1920 році в Сільському училищі садівництва й городництва. З організації Українського Наукового Сільсько-господарського Комітету в Києві, цієї першої української академії сільсько господарських наук, Володимир Смиренко був запрошений до співпраці і керування секцією садівництва. В комітеті працював з 1920 по 1926 р. Одночасно був професором плодівництва та інтенсивних культур у Київському сільсько - господарському інституті, Уманському і Полтавському плодоягідних інститутах. Увесь час, від 1921 року, аж по день арешту, жив у Китаєві біля Києва в організованому ним плодоягідному інституті. Тут же й був 8 січня 1933 року заарештований.

Наукова і організаційно-адміністративна діяльність Володимира Смиренка

При перших сприятливих умовах, які створилися лише в 1921 році, Володимир Львович взявся продовжувати й далі розгортати роботу українського садівництва. На базі націоналізованого родинного маєтку у Млієві в 1921 році організує "Садівничо-Городницьку станцію" і сам її очолює. У той час, це було героїство, бо в умовах недовіри влади до всього українського, а тим більше до нього, як представника "поміщицького роду", не всякий би на такий крок відважився. Проте, Володимир Смиренко, ніби інтуїтивно відчув, що настали сприятливі часи і що вони не довго продовжуватимуться. Тому треба поспішно діяти, творити. І справді, за порівнююче короткий час, на руїнах, що являв з себе колишній маєток, постала станція, що скоро набула великого значення не лише для України, а й для всього сходу Європи. За три роки невтомної праці Володимира Смиренка й кількох його співробітників, польове господарство станції розширилося з 10 га в 1921 році до 650 га в 1924; набуто різного сільсько-господарського реманенту і складних нашин (жатки, косарки, молотарки тощо). Але найбільше покладено праці для відновлення садків. За часи революції занехаяні і поламані безплідні садки — відновлені, омолоджені, огорожені, охоронені й по-

чали плодоносити. Окрилені успіхом, а також підтримкою влади, персонально наркомом земельних справ Шліхтером, що дуже добре ставився до Володимира Смиренка, і навіть призначив його членом науково-консультантної ради при наркоматі, В. Смиренко з невеличким колективом науковців плянували дальші заходи і пляни.

У 1930 році на базі станції він організовує Всеукраїнський Науково-дослідний інститут плідництва, що спочатку був у системі Української Академії Сільсько-господарських наук, а після її ліквідації в 1933 році переходить в систему Всесоюзної Академії Сільсько-господарських наук ім. Леніна, як "Мліївська станція садівництва й городництва", у якій уже було одних гібридів більше 40,000 штук. Таким чином Москва прибрала до своїх рук цю перлину України, щоб не дати розбудувати, а стримувати, якщо не можна знищити. Володимир Львович, крім організаційної, адміністративної й наукової праці, яку провадив з обов'язку, ще інтенсивно працював над грандіозним планом реконструкції всього українського садівництва, щоб завершити працю свою і своїх попередників.

Як ми вже згадували, Володимир Смиренко створив низку монографій і підручників. Щоб мати уяву про їх наукову вартість, ми наведемо оцінку відомого мічуринця і навіть, здається, тогочасного директора Мічуринського інституту проф. Шпілера, який 1 травня 1930 року писав: "Без найменшої претензії, Володимире Львовичу, потрібно визнати, що Ваша книжка "Плодові розсадники" — наукове й літературне багатство. Високо-наукова ерудиція, багатство практичного досвіду і ще більше наукового матеріалу виявляють тонкощі знавця, автора організації і техніки справи і червоною ниткою підкреслюють раціоналізацію. Ляконичний і в той же час образно-красивий стиль, доступна мова — переплетені наукою, досвідом і практичними порадами. Велика любов автора до справи садівництва як значного фактора в перебудові сільського господарства — ось зміст і ідея книжки. Мимохиті не зауважуеш, як книжка здається живою істотою і притягає нашу симпатію до любимої авторової справи, про яку розповідає книжка. Все це говорить про цінність праці і заслуги автора".

Коли ми згадали оцінку праці Володимира Смиренка визначним мічуринцем Шпілером, то доцільно на цьому зупинитися трохи докладніше, бо відомо, що одним з обвинувачень Смиренка було також і "саботаж мічуринських асортиментів в Україні". Всі, хто знає методи якими російський більшовизм нищив і нищить Україну і українців, переконані, що колиб в данному випадку не було Мічуріна, то знайшлися б кілька інших причин, щоб знищити Володимира Смиренка, бо занадто він був відомий, активний і талановитий, щоб залишити його жити і працювати для добра українського народу.

Во ім'я історичної правди, ми стверджуємо, що Мічурін дуже поважав Володимира Смиренка, часто з ним радився. Сам Мічурін вважав себе учнем "Смиренківської школи". Нам відомо, що одного разу Мічурін сказав дослівно так: "Воло-

димир Львович не у всьому погоджується зі мною, але я ж можу помилятися. Кожна людина повинна мати свою думку і виявляти свою ініціативу. Володимира Львовича треба цінити, бо він єдиний фахівець, що добре знає садівництво України."

Відомо, що в 1930 році в Козлові був організований "Інститут Мічуріна". В. Смиренка увесь час використовували в цьому інституті для консультації і для читання різних курсів для аспірантів і науковців. Наприклад, в архіві родини Смиренків зберігся лист учбової частини цього інституту з 1 грудня 1932 року, у якому дирекція пише так:

"Найприємніше для нас, це Ваш намір побувати в Мічуринську. Ми зразу цю обставину врахували і використаємо Ваш приїзд. Ми хочемо, просити Вас прочитати курс лекцій для наших аспірантів. Ми даємо для Вас широке поле до вибору, так щодо дисциплін, як і до часу: генетика, селекція, любий розділ агротехніки тощо. Наші аспіранти тепер уже танцюють з радости, при думці про Вашу згоду."

На превеликий жаль, ми не мали можливості використати відповідні матеріали про взаємовідношення В. Смиренка й Мічуріна, бо вони перебувають в архівах на Батьківщині. Ми обмежимося лише тими двома наведеними фактами. Зате висловимо свої особисті думки з того приводу. Ми вважаємо, що Володимир Смиренко стояв вище Мічуріна у всіх відношеннях. Бо що був справді Мічурін? Ми не хочемо повторювати ходячого серед біологів визначення Мічуріна як "Козловського чудачину", бо не личить таку назву вживати в нарисі, призначеному для солідних читачів. Тому ми трохи описово висловимо свою думку про Мічуріна і його творчу діяльність.

Мічурін, як і кожний добрий садівник, володіючи технікою вегетативного розмножування рослин, захоплювався також гібридизацією. З численних спроб гібридизації між близькими й дальшими видами рослин вибирав цікаві випадки, але без будь якої дальшої мети. Він не ставив собі завданням збільшувати ані продуктивності, ані відпирності до захворювань — лише морозостійкість фігурувала у нього, ніби як мета, і смакові якості. І зовсім Мічурін не ставив собі завданням своїми гатунками "переробляти" садівництво Росії.

Виведені ним гатунки різноманітних овочевих дерев, крім його саду, далі мало пересувалися. Вони так і залишилися "біологічними курйозами". Лише в окремих випадках гібриди Мічуріна зайняли сяке-такє місце на надволжжю і в північних місцевостях центральної Росії. Гатунки Мічуріна зовсім не були придатні до кліматичних умов України, про це між іншим він сам не раз говорив і писав.

Володимир Смиренко ж не лише володів садівничою технікою, і проробляв різноманітні спроби на зразок мічуринських, або точніше американського ботаніка-садівника Бербанка, бо і Мічурін запозичив їх у нього, а синтезував досягнення сучасної помології як науки, як практики і галузі народного господарства. І все, як єдине ціле, пристосовував до потреб і умов України. Для перегляду й оцінки цієї синтетичної праці Володимира Львовича Смиренка ми і приступаємо.

Українське садівництво, його стан і перспективний план перебудови за Володимиром Смирненком

Перш за все автор підкреслив значення садовини в харчуванні людності, як джерела високоякісних харчових продуктів, джерела вітамінів і як бази для консервної, виноробної, оцетової, фармацевтичної та іншої промисловости. Тому, каже він в одній своїй праці, "збільшенням споживання садовини й городини, поліпшимо і оздоровимо харчування населення". Продукти садівництва треба вважати не за розкіш, а за постійну складову частину щоденного харчування людності. Українське садівництво в теперішньому своєму стані цих завдань не виконує ні кількісно, ні якісно, не дивлячись на те, що садівництво України в порівнянні до європейської Росії становить більше як 50%, а площа в абсолютних числах становить 210.500 га (в Росії 406.775 га).

Сади в своїй масі дрібні, пересічно 0,25 га і тільки одна четвертина всіх садів трохи більша. Пересічно на одне господарство припадає саду 0,12 га. Техніка, чи згідно агротехніка українських садів дуже низька, сади являють здебільшого дикі гаї. Ґрунт у саду рідко обробляється, а тим більше не застосовують ніяких запобіжних заходів проти хвороб чи шкідників. Через те, дерева хворіють, а сади дають малі прибутки. Наприклад, замість 30% нормальної падалиці, в українських садах було 50-60%.

Ґатунковий склад садів надто строкатий: всього нараховують близько 700 ґатунків овочевих дерев. Багато з них не відповідає природним умовам України, а не більше як 10%, себто 70 ґатунків мають товарне значення.

Урожайність українських садків дуже низька, пересічно 25 центнерів з гектара, тоді як за нормальний урожай вважається 50 ц. з гектара. Товарні лишки не виносять більше як 25-30%, а в абсолютних цифрах становлять: 665.000 тон ґуртового збору, з них 465.360 тон споживається на місці, а решта 169.640 тон поступає на ринок, себто на експорт.

Володимир Смирненко, констатуєчи такий стан, пропонує все садівництво України реконструювати. Старі сади оновити, а нові засадити новими ґатунками (згідно кращими) і довести площу садів в Україні в 1937 році до одного мільона гектарів, плюс 100.000 га ягідників.

Для цієї мети Володимир Смирненко відібрав (апробував) найпридатніші ґатунки яблунь, груш, вишень і слив. Розробив систему постачання щепами для старих і нових садів. Для цього запропонував організувати цілу сітку, в різних місцевостях України, садово-ягідних маточних розсадників і дичкових розсадників для культури підщеп. Все це в такій кількості, щоб не лише забезпечити старі сади для їх оновлення, а й нові сади, а також постачання всім селянам і робітникам для насаджування садків на присадибних ділянках.

В основу перебудови українського садівництва Володимир Смирненко поклав спеціалізацію окремих районів в напрямку промислового вирощування певних ґатунків овочевих дерев, установив для всіх районів сталі стандарти овочевих культур, зважаючи на природні умови, економічні потреби

(експорту, промисловости, внутрішнього споживання). Для цього Україна була поділена на 8 районів, відповідно до згаданих умов.

У плані розширення площі садів, особливу увагу було звернуто, на розширення площі приміських садів (державних, комунальних, кооперативних і навіть приватних, робітничих) і тим наблизити продукцію садівництва безпосередньо до міського споживача. Крім того, для забезпечення правильного використання майбутніх садів і їх обслуговування, Володимир Смирненко розробив відповідні стандарти, удосконалив і заплянував виробництво спеціального садово-городного реманенту, складних машин і ручного знаряддя.

У плані було також передбачено поширення технічної бази для схову, консервування й технічної переробки садової продукції.

Особливу увагу приділено підготовці кадрів садівників високої, середньої і нижчої чи масової кваліфікації. Навіть культурно-освітні заходи, — для популяризації міроприємства і для підвищення рівня знань садівництва у населення, — були заплановані у формі видання різних плакатів, брошур, пересувних виставок, культурфільмів тощо.

План було ухвалено всіма інстанціями і почали здійснювати. Як наслідок цього в 1928 році площа садів уже дорівнювала 230.879 га, в 1931 році — 307.700 га, в 1932 — 380.950 і 30.000 га ягідників, в 1933 році — 500.900 га і 38.000 ягідників. Як ми вже згадували, план передбачав збільшення площі на 1937 рік до одного мільона гектарів і 100.000 га ягідників. Споживання на душу мало піднятися до 95 кілограмів. Такий був план, а наслідки? 8 січня 1933 року Володимир Смирненко був заарештований і присуджений до розстрілу, який однак був замінений 10 роками "суворого ув'язнення". Відсидів 11 місяців в тюрмі НКВД і в квітні 1934 року переведений до "Поправно трудової колонії НКВД" в Херсоні для використання ніби за фахом. (Між іншим у цій колонії в літній сезон працювало 30.000 в'язнів, а на зиму "скорочували" до 10.000). Автор цих рядків в роках 1933-1934, працюючи в Херсоні, часто відвідував свого колегу медичного лікаря, що також як в'язень працював у колонії. Кілька разів бачив (здаєть ся) Володимира Львовича і просив свого колегу звести нас хоч для короткої розмови, але суворий догляд в ті часи за в'язнями не дали можливості. Ми щиро жалкуємо, що хоча би кількома словами розради не підтримали Володимира Львовича і не висловили йому подяки за його працю для України.

В 1937 році, кару йому було зменшено до 5 років з зарахуванням відроблених робочих днів, і звільнено, але заборонено жити на українській території. Він виїхав до Курської області і почав працювати в плодово-ягідному розсаднику, де знову був заарештований і вивезений до Курська. Там загубився за ним слід, бо з жовтня 1938 року і по сей день, немає ніяких відомостей про нього.

Так закінчив свій творчий шлях наш славний помолог, найвидатніший представник роду Смирненків. То була друга жертва крові славного роду на вівтар Батьківщини.

Закінчуючи ці рядки як вінок на могилу Льва Платоновича і його сина Володимира Львовича, ми висловлюємо побажання, щоб Українське громадянство на еміграції, по-перше, подбало про збереження, а згодом належного використання всього що знаходиться у родинному архіві Смирєнків. Треба в першу чергу впорядкувати увесь архів і передати до Архіву-Музею УВАН, для належного збереження і доцільного використання всім, хто буде цікавитися справою української помології, і персонально працями Володимира Смирєнка.

По-друге, ми висловлюємо побажання щоб здійснити волю В. Смирєнка — друком видати останню його працю, "Спеціальне сортознавство плодкових дерев", що являє собою синтезу діяльності кількох поколінь. При Колумбійському університеті, під керівництвом проф. Мослі, ведеться величезна науково-дослідна праця для всесторон-

нього вивчення СРСР, в тому числі й України. Ми певні, що коли б у план цього вивчення поставити також і "Садівництво України", то праця Володимира Смирєнка якраз і відповідала б тим вимогам, що її ставить "Research program U. S. S. R." при Колумбійському університеті. Зайнятися тим мусіла б УВАН, чи якась ініціативна група.

Шляхів до здійснення такого почесного завдання багато, і зробити це ми мусимо, бо лише в той спосіб ми внесемо до скарбниці української науки спільно працю кількох поколінь роду Смирєнків і увіковічимо останнього представника цього роду, що своєю дійсно надлюдською працьовитістю, величчю думки і духа створив нам сучасну модерну "Українську помологію" в повному розумінні цього слова, створивши все, починаючи від сортів плодкових дерев, до української "Помологічної книги".

МИХ. ПАВЛЮК

ПЛЯНОВЕ ГОСПОДАРСТВО В ПРАКТИЦІ СРСР

Соціалісти всіх напрямків в протилежність вільному ринку завжди висували та висували ідею плянового господарювання, ідею всеохоплюючого державного планування господарчої діяльності суспільства. Навіть на останньому з'їзді соціал-демократів (II-го Інтернаціоналу) в 1951 р. основний наголос цей з'їзд знов таки зробив на konieczність домагатися запровадження плянового господарювання в протипагу системі вільного ринку.

Тому то якнайдоцільнішим є ближче приглянутись, хоч у короткій аналізі, що практики державного всеохоплюючого господарчого планування в СРСР, де воно провадиться вже більше, як 20 р.

Державне планування господарчої діяльності повинно охопити такі основні ділянки господарювання:

1). Процеси виробництва, як в промисловості, сільському господарстві так і по капіталовкладаннях; 2) Фінансове планування як по прибутках так і по видатках; 3). Планування розподілу народного прибутку поміж населенням держави. Кожний цей відтінок державного планування має багато розгалужень, що робить план схожим на гіллясте та корінясте дерево, яке своїм корінням та гіллям повинно дістатись до всіх найменших клітин господарського життя суспільства. СРСР якраз є тією державою, що таке величезне гіллясте та корінясте дерево планування вже виростив і ним пляново керує господарством більше 20-ти років.

Всі три відтинки державного планування, про які ми говорили вище, за ідеєю повинні дати такі позитивні наслідки: 1. Доцільне спрямування капіталів; 2. Повне уникнення явищ недовиробництва; 3. Абсолютно, чи принаймні максимально можливий справедливий розподіл прибутків народного господарства. Останній 3-й пункт найбільш приваблював та привабляє маси та сприяє популяризації ідеї державного планування господарчої діяльності.

В СРСР державне планування всіх господарчих процесів має такий вигляд. Всі основні показники плану дає центральна установа у вигляді плянових завдань по валовій продукції, по собівартості по фонду зарплатні, по продуктивності праці та іншому в абсолютних

та відносних показниках. Всі ці спущені з Москви плянові завдання довгою, кропіткою роботою спеціального апарату службовців приблизно в декілька сот тисяч чоловік, з участю інженерів, агрономів, фінансових робітників та оперативних робітників торгівлі опрацьовується в промфінплани, торгфінплани чи сільськогосподарчі виробничофінансові плани, принаймні, для 10-ти мільйонів окремих господарств. Ці окремі плани містять у собі численні таблиці та поділяються на квартали та місяці. План вступає в силу після затвердження його вищестоячою установою, яке (затвердження) підприємство одержує як правило при кінці I-го кварталу. Отже, зажди I-ий квартал підприємство працює без затвердженого плану. Але це господарників не дуже турбує, бо вся велика кропітка робота по складанню плянових таблиць для окремого підприємства їм зовсім непотрібна, бо жодне підприємство у своїй роботі не керується таблицями плану. Дійсність завжди така далека від плянових передбачень, що нема ніякої рації керуватися подробицями плянових таблиць. Проте, інший бік виробничого, торговельного чи фінансового плану, а саме, контрольні точки плану — випуск продукції, фонд зарплатні, зниження собівартості, тощо у повсякденній роботі підприємства, а особливо його керівного складу, мають якнайбільше значення. Це є предметом їхніх постійних турбот і постійної загрози дістати ту чи іншу кару. Усі передбачення плану надходження сировини, напівфабрикатів і краму по кількості, термінах та якості ніколи не збігаються з пляновими показниками, як і рух робочої сили по термінах, кваліфікації та кількості ніколи не відповідає вказівкам плану. Навпаки, контрольні точки плану, — це дуже реальні чинники для підприємства, які теж часто змінюються, але завжди в бік чи збільшення плану випуску продукції чи зниження фонду зарплатні, тобто, завжди можна чекати ще нових ускладнень у роботі. Коротко характеризуючи, основним моментом усієї величезної роботи по складанню плянів є директива-наказ, а не вказівки та передбачення для оперативної роботи підприємства, подані пляновим відділом управи.

Отже, перша особливість державного плянування в СРСР полягає в тому, що всі роботи плянування фактично зводяться до надавання згорн наказу, завдань, які і є основою всієї роботи по складанню якихось 10-ти мільйонів плянів на кожне промислове, наукове, торговельне, будівниче та суспільно-господарче чи якесь інше підприємство.

Друга особливість радянського плянового господарювання вищиває з першої, показує повну неспроможність плянового господарства уникнути недовиробництва. Недовиробництво, — це є постійне явище радянського плянового господарювання, але й перевиробництво трапляється нерідко, навіть при постійному голоді на виробі. З цього випливає висновок, що при зменшенні недостачі виробів перевиробництво зростає до великих розмірів, бо, як показав досвід, плянове господарство не в силі подолати цього негативного явища. Ніякий держплан не в силі урахувати хоч у головному, мінливі потреби біль-менш забезпеченого суспільства. Покищо голод на крам, не дає змоги розвинути цьому явищу, але при біль-менш вищому стандарті життя населення, ніж зараз в СРСР, та збільшенні кількості продукції, явище перевиробництва буде таким же характерним для плянового господарства, як і для господарства вільної конкуренції.

Тепер, як ми казали, уже протягом багатьох років плянове господарство С.Р.С.Р. постійно дає невиконання пляну. Кремль це невиконання пляну завжди, в більший чи менший мірі приховує. Але, це невиконання пляну є навіть значно більшим ніж знає сам Кремль. Боротьба за виконання пляну примушує всіх шукати різних способів, щоб правдами та неправдами подати найвищі показники. Особливо зручно це робити зарахуванням до випуску продукції бракованої продукції чи незавершеного виробництва. Спостереження показують, що радянська держава не в силі боротись з цим штучним підвищенням показників виконання пляну. Це пояснюється тим, що навіть не дуже впливовий міністер, не кажучи вже про рядових членів партії та технічний персонал виключно до бригадира та майстра, настільки завжди zagrożені великими неприємностями всякого роду, на той випадок, якщо вони дадуть погані показники виконання пляну, що всі вони шукають способу одурити вищі органи й показати по можливості вищий відсоток виконання пляну. Зарахування браков. продукції та незавершеного виробництва до готової якісної продукції є одним з найзручніших методів для такого підвищення показників виконання пляну. Правда, існують бракувальники, але коли якийсь необережний бракувальник спробував би забракувати продукцію відсотків на 20-25, то він наживе собі стільки ворогів, що вдруге не наважиться бракувати так дуже багато. Можна думати, що бракована чи неякісна продукція може бути виявлена покупцем та рекламована. Але треба мати на увазі, що завод-покупець чи оптова торговельна організація при системі плянового господарства сировину, напівфабрикати чи крам одержують тільки від того підприємства, що за пляном повинно постачати цим їх. Тому на практиці підприємство-покупець, як дуже суворо бракуватиме продукцію свого постачальника, то саме не виконає свого пляну, бо не матиме інших джерел для забезпечення себе сировиною чи крамом. Отже, після деяких суперечок, бракована продукція в значній своїй частині приймається покупцем. Такі відмовлення приймати браковану продукцію інколи виникають лише по сировині та напівфа-

брикатах. Що торкається краму для продажу населенню, то тут завжди обходиться без всяких суперечок, бо голодне на крам населення купить усе.

Звичайно високий відсоток браку виникає з різних причин, дуже поважних, про які ми будемо говорити окремо, але боротьба з цим явищем дуже утруднена саме внаслідок наведених нами особливостей плянового господарювання. Так дружними зусиллями всього виробничо-торговельного апарату цілого СРСР, апарату, що пов'язаний взаємною зацікавленістю давати найвищі показники виконання пляну, унеможливується ефективна боротьба проти відсотку браку.

Отже, відсутність конкуренції приводить, при пляновому господарстві, до високого відсотку браку продукції. Лише продукція, що йде на зовнішній ринок ретельно вибраковується покупцями-чужинцями. Крім того, упривілейовані виробництва, переважно військо-ві, дають порівняно менший відсоток браку.

Третя особливість плянового господарювання в практиці СРСР полягає у величезному штаті службовців, що чи повністю чи частково завантажені роботами, пов'язаними з плянуванням, контролем виконання пляну, обміном та оперативним керівництвом плянового господарства. Непролазний бюрократизм і великі витрати на утримання апарату, великим тягарем лежать на всьому народному господарстві СРСР.

Наведені вище короткі характеристики практики радянського соціалістичного плянового господарювання переважно стосуються до виробничої діяльності. Але кінче треба окремо зупинитись на плянуванні капіталовкладень у промисловість та транспорт. Загально відомо, що в питанні напрямку капіталовкладень ні робітники ні службовці не мають ніякого голосу, але, що є важливішим, що в цьому питанні найменше береться під увагу міркування економічного характеру, а здебільшого домінують мотиви стратегічного значення. Проте, і це не є найважливішим. Особливо знаменне є те, що досвід плянового спрямування капіталовкладень при пляновому господарстві в СРСР наочно доводить, що плянове господарювання можливе лише при диктатурі, при чому диктатурі не пролетаріату чи навіть партії, а диктатурі невеликої групи чи окремої особидиктатора.

За 20 років існування державного плянування капіталовкладень СРСР мав два основних пляни капіталовкладень. Перший, це плян індустріалізації, що почався першою п'ятирічкою, економічна суть якого полягала в максимальному перекиненні обігових коштів з суспільного господарства в промисловість і то в таких розмірах, що привів до загибелі від голоду не менш 10-ти мільйонів людей, переважно з нащменностей і в найбільшій мірі українців. Другий основний плян капіталовкладень розпочався приблизно з 2-ї та 3-ї п'ятирічки і економічний сенс його полягав у розбудові центрів промисловости на Уралі та Кузбасі, який потяг за собою масове застосування концтаборової праці, бо без праці невідільників годі було й думати про більш-менш ефективне здійснення цього пляну капіталовкладень. Цей другий плян потяг за собою безліч жертв, про кількість яких нема ніяких відомостей.

Не слід забути, що внутріпартійна демократія в комуністичній партії Росії, якраз зкрахувала на питаннях капіталовкладень першої п'ятилітки.

Сьогодні також варта уваги постава лівих лейбористів в Англії на чолі з Біваном до можливості приходу до влади в Англії опозиційної партії консерваторів,

яка (постава) свідчить, що і соціал-демократи при загрозі з боку опозиції порушити їх основний плян капіталовкладень здібні перейти до диктаторських метод керування. Отже, плянове господарювання таїть у собі силу, що спроможна з демократа робити диктатора. Коли уявити собі на хвилинку, що в період здійснення обох основних плянів капіталовкладень в СРСР при демократичному правопорядку до влади прийшла б якась опозиційна партія з протилежними плянами капіталовкладень, ясно, що десятки мільярдів народніх каштів були б заморожені в незавершеному промисловому будівництві. Повне державне плянування капіталовкладень завжди оперує дуже великими народними коштами, і чим вони більші, тим небезпечніша зміна пляну до його завершення. У капіталістичній системі капіталовкладення хоч і проходить досить анархічно, але збитки від недоцільних капіталовкладень несе власник апарату, що добровільно пішов на якийсь ризик, а народні маси лише можуть мати втрати від тимчасового безробіття. При пляновому господарстві всі завжди колосальні збитки несе ні в чому невинне населення. У капіталістичному господарстві збитки від економічно недоцільного капіталовкладення дуже незначні порівняно з збитками плянового господарювання в СРСР, навіть без перешкод від опозиції, страйків робітників та іншого. За умов демократичного правопорядку з свободою страйків цілком плянове господарство в державному масштабі просто нездійсниме.

Звертаємо увагу, що деякий державний контроль чи деяке державне регулювання економічного життя держави не має нічого спільного з повним державним плянуванням і дав немало позитивних наслідків в економічному житті держави. Але, це зовсім іншою економічною категорією, яку, до речі, соціал-демократи висвітлюють як державне плянування для захисту ідеї повного плянового господарювання.

Трохи інакше виглядає радянське фінансове питання. Тут значно більше порядку та ладу. Тут здебільшого плян виконується, особливо по надходженнях. У фінансовому плянуванні в частині надходжень радянське плянове керування зводиться до максимальної акумуляції в державі всіх обігових коштів народнього господарювання. В першу чергу, це обумовлюється системою плянового спрямування капіталовкладень. Таке фінансове плянування, звичайно, можливе лише при диктатурі.

Нарешті, радянське плянування розподілу прибутків народнього господарства, цілком зрозуміло, повністю впливає з основного напрямку всякого плянового господарювання, а саме, максимальної акумуляції коштів народнього господарства в руках держави. Проте, в частині розподілу народнього прибутку советське плянування ніколи не подає, скільки харчів, одягу чи іншого повинен одержати кожний громадянин від держави. Ніколи уряд не вводив карткової системи, щоб давати продукти чи одяг всім однаково, а завжди приділялось одним більше, другим менше, а третім зовсім нічого. Але, Кремль іде навіть далі і вважає найдоцільнішим застосування вільного продажу. Ця система вільного продажу за комерційними цінами дає змогу Кремлю багато що затушувати і найлегше запровадити нелюдську експлуатацію, про яку докладніше буде мова в іншій статті.

Отже, в частині розподілу народнього прибутку більшовики теж мають плян, але не зовсім для розподілу, а для максимальної експлуатації мас населення.

Ця коротка характеристика практики плянового господарювання в СРСР дає нам змогу зробити один заключний, але надзвичайно важливий висновок: ідея плянового господарювання, (що так приваблювала і зараз приваблює багатьох) при своєму здійсненні в СРСР показала своє справжнє обличчя, як ідея, що народжує, підтримує та сильно економічно сирітське диктатуру. Це батіг, державного масштабу, яким більші та менші диктатори дуже вправно оперують для поневолення та грабування мас населення, як селян так і робітників та службовців. Недивно, що хоч ідея плянового господарювання пропагується давно, але лише диктатори вірно зрозуміли її суть і її спроможності максимально сприяти диктатурі. Диктатори завжди досить спритні і вони скоро та вірно оцінили потрібні для них якості і всеохоплюючого державного плянового господарювання. Сучасний модерний диктатор завжди прихильник плянового господарства. (Зверніть увагу, які наші партії стоять за збереження фактичного стану в Україні. Ред.). Навіть маленькі диктатори завжди мають якийсь 4-х чи 5-ти літній плян, бо кожен з них прагне мати в руках батіг державного масштабу такої великої економічної ваги.

А західні соціал-демократи і досі ведуть пропаганду в захист плянового господарства. Та коли б їм вдалось десь здійснити всеохоплююче плянове господарство, то вони б теж були примушені перейти до диктаторських метод управління, бо без диктатури плянове господарство не може існувати. Цьому нас вчить спостереження практики советського плянового господарювання. Не в пляновому господарстві та соціалістичному суспільстві людство знайде рішення болючих соціальних проблем сучасності.

САМОСТІЙНА УКРАЇНА

Виходить кожного місяця на 32 сторінках великого формату.

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА” інформує про вільні змагання українського народу на Рідних Землях;

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА” містить статті на ідеологічні, історичні, культурні і господарські теми;

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА” друкує твори сучасних українських поетів і письменників;

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА” поширює освіту і формує державницький світогляд;

“САМОСТІЙНА УКРАЇНА” розглядає і обговорює актуальні проблеми міжнародного і українського життя.

Ціна одного примірника 30 центів.

Річна передплата \$3.00.

Замовлення слати на адресу:

INDEPENDENT UKRAINE
9421 Burnside Ave., Chicago 19, Ill., USA.

МОЇ ЗУСТРІЧІ ТА СИЛУЕТИ УКРАЇНСЬКИХ МАЛЯРІВ І РІЗЬБАРІВ НА ЧУЖИНІ

13. Володимир Кобринський

По дорозі до Галичини, літом 1910 року завітав я, як про те вже згадував, до Мюнхена в Німеччині. 2-го червня Михайло Парашук як голова тамтешньої Громади скликав збори і організував прийняття на мою честь. Громада українців, що на той час була в Мюнхені, була нечисленна — усього сім осіб. Окрім Парашука познайомився я тоді з Костем Стаховським, скульптором, Володимиром Кобринським, малярем, Михайлом Гранковським, теж малярем, д-р Пилипом Сомпером, п. Оскаром Сандором і ще з кимсь, не пригадую. Про Костя Стаховського я буду говорити трохи далі, а тепер згадаю дуже симпатичного хлопця Володимира Кобринського, з відомої галицької родини зі Львова.

На наступний день ми всі гуртом оглядали чудовий королівський "Скляний Палац" де містилися надзвичайні твори мистецтва. По обіді зайшли до кав'ярні, чи скорше шинку в старо-баварському стилі, де за пивом аж до пізної гуторили поміж себе й слухали на баварським діалекті народні пісні та музику. Тоді В. Кобринський пером накреслив мені десяток цікавих шкідливих натур, які досі у мене зберігаються. На другий день був я в його маленькому ательє, де оглядав його щойно розпочаті образки. Тоді ж він написав мені милого рекомендаційного листа до своїх родичів у Львові (Ринок, 3) та умовлявся побачитися восени у Жаб'ю, в родині Кисілевського. Але доля судила інакше, ми вже ніколи не бачилися!...

14. Михайло Гаврилко

Продовжуючи свою подорож, заїхав я до Кракова, до Вячеслава Липинського. Він завів мене до кав'ярні Мрозовського на розі Ринку і вулиці Гродської, де збиралися українці. Чомусь ця кав'ярня називалася "под Маткой Боской"! Там познайомився з своїм земляком, скульптором Михайлом Гаврилком, з Володимиром Темницьким, з письменником Богданом Лепким. Під проводом В. Липинського оглядали ми всі разом "Народовий Музей", вишукуючи там українські пам'ятки минулих часів. Були і в музеї князів Чарторийських. До цього музею ще раз заходив вже вдвох з Гаврилком 10 червня, бо там дійсно було що оглянути! Потім Гаврилко повів мене до себе десь за місто на село, де він мешкав і працював над проектом пам'ятника Т. Шевченка у Києві. Композиція пам'ятника зробила на мене враження своєю монументальністю і опрацьованістю окремих історичних фігур навкруги п'єдесталу, де велично мала стояти постать Шевченка з бандурою в кобеляку. Тоді ж Гаврилко подарував мені збірку своїх поезій "На румовищах", видану в Кракові в 1909 р., 80 сторінок з цікавими примітками.

Як дедикацію на книжечці Гаврилко мені написав: "На добрий спомин мало ще знаному, а мною полюбленому, здається, доброму козакові Евгенові Васильовичу Бачинському. Автор, 10. 6. 1910, у Кракові." Та ще й приписав поезію:

"Томлюсь самотньою душею,
Приблуда бідний на чужині,

Як дуб розбитий при долині
Стрілою влітку громовою.
Тепер одринутий я всіми,
Друзів ніколи й не було,
А так братів, найпаче сестер,
Мов порох, вітром замело..."

Гаврилко тоді дуже бідував і коли я приїхав до Львова, одержав від нього листа де писав: "...Осів тепер як на меді, ні плести, ні брести, ані вийти... В кишені ні centa на завтра не буде, а господина делікатно налякає і чим далі тим менше делікатніше... Потурбуйтесь щоби п. Королів віддав 7 корон, котрі я йому позичив коли він переїздив до Цюриха і сів на мілізні у Кракові, а я його рятував".

В тім 1910 році ми ще гадали зустрінутися в Кракові, де я хотів закінчувати рільничий виділ університету, але прийшлося зустрітись в наступнім році вже в Парижі. Справді в березні 1911 р. Гаврилко приїхав на студії в Париж, несподівано одержавши стипендію від Митрополита Шептицького, чому й він і я дуже дивувалися, бо православним митрополит рідко давав допомоги... Однак Гаврилко дуже мало працював в Академії Мистецтв і навіть свого ательє не улаштував. Зате він багато студював по музеях і взагалі смакував паризьке життя. Гаврилко був здоровенний хлопець, міцний, як дуб і нагадував запорожців, з походження яких він і був. Досить примітивний і мало вихований, але щирий і добряча душа! Як усі українці, мав у собі досить поважний відсоток степового анархізму, але був приємним громадянином і правдивим патріотом. До "Української Громади", звичайно, належав і виплачував членські, але громадської організаційної праці не виконував, може просто не міг виконувати, як буйна артистична натура! Його амплуа було сперечатися з нашими "малоросами" й переконувати їх іноді при помочи кулаків! Зате у дівчат мав великий успіх, хоча й тут мав завше клопіт та різні конфлікти...

Як скульптор він був незаперечений талант і його можна поставити хіба зразу по Бойчуківі. Бракувало йому загальної культури й бажання над собою працювати. Зате співав він, як степовий жайворонок, голос мав дуже сильний, але з чудовим, мидим темпом, як колись співали у нас на Запоріжжі...

Світлини з його проєкту пам'ятника Шевченкові були надруковані в огляді "ДЗВОНУ" (Київ) ч. 2 за 1913 р. на ст. 97, де є і стаття Д. Антоновича про нього.

Під час першої війни в 1915 році Гаврилко вступив до Легіону Українських Січових Стрілців, хоч як "російському підданому", це йому загрожувало в разі полону, негайним розстрілом! У бою він був ранений і під кінець війни його перевели до Володимира Волинського до Сірої Дивізії. Звідти, по революції, він опинився на Батьківщині, де добре гайдакував... Більшовики, а може денікінці, нарешті, десь на Чернігівщині його піймали і так вибили шомполами від рушниць, що він довго був при смерті і тільки його міцна будова витримала цю езекуцію і він вижив. Пізніше він десь працював в різьбярській школі і, як оповідали мені, "остепенився", але я в те не вірю,

хіба що до слушного часу і якщо НКВД його не ви- вело в рахунок!..

15. Адам Коцько

Приїхавши до Львова, я спинився в общегуртку "Академічного Дому" в кімнаті разом з студентом, або як тоді називали галичани "академіком"-правником Адамом Коцьком, уже тоді досить відомим малярем. Ми відразу поприятелювали, бо це був щирий, дотепний і енергійний хлопець, з характером скорше наддніпрянця. Поки я робив різні візити та знайомився з містом короля Данила і Льва, наспіли несподівано для мене криваві події в боротьбі за український університет. Це була четверта фаза: перша в 1901 р. так звана "сецесія" 600 українських студентів університету, котрі демонстративно "самозвільнилися" з своєї "Альма-Матері". В 1905 було "побоїще" в стінах університета між українцями й поляками. Нарешті в 1907 р. студенти-українці набили палицями секретаря університету поляка-шовініста Виняржа, вчинили погром аудиторій, знищили обстановку в кількох викладових залах і забарикадувалися, піднявши над університетським будинком український прапор. В цім, 1910 році, також прийшло до демонстрацій і урядження барикад, і студенти з двох народностей обмінювалися револьверовими пострілами. Одним з них і був забитий мій приятель Адам Коцько... Як революціонер, я приймав участь у цій боротьбі і спостережав, як увесь український Львів демонстрував по вулицях за право мати свій університет. Пам'ятаю, що тоді зустрів серед демонстрантів, і довго за ним стежив, нашого письменника Івана Франка, котрий хоч із паралізованою рукою, на якій бовталася на лікті дитяча лійка, теж співчуваючо приглядався до всього, певно пригадуючи свою діяльність "вічного революціонера"!... На жаль, що демонстрацію галичане не довели до логічного кінця і спинилися на половині, з чого скористалася польська поліція і заарештувала та посадила до в'язниці більше 300 українських студентів. Я лише чудом врятувався... Думаючи, що своє завдання зробили, українці "льоально" почали розходитися по домах. Тоді й почався при допомозі поліції правдивий погром усіх українських установ та масакра на вулицях усіх без винятку українців!

Поляки каменюками вибивали, де тільки могли, вікна в українських закладах і приватних мешканнях. Я бачив жидівський погром в Катеринославі і приймав участь в демонстраціях в С.-Петербурзі 21/22 січня 1905 року під проводом свящ. Григорія Гапона, й можу засвідчити, що погром учинений поляками над українцями в 1910 р. мало чим відрізнявся! До пізна увечері я сидів перед вікнами української "Народної Гостинниці" разом з Миколою Касперовичем та Йосипом Пеленським і був наочним свідком як юрба розбештаної польської молоді мстилася над українцями. Кількома каміннями були розбиті великі зеркальні вікна кав'ярні гостинниці, де ми сиділи і один з кавалків з цього скла впав як раз біля мене на стіл! Я досі зберігаю на пам'ятку цей шматочок поміж різними пам'ятками польсько-українського співжиття...

Українські студенти були зворушені смертю свого товариша Коцька і влаштували йому п'ять днів по тому, 6 липня, величезні похорони. Був заснований спеціальний комітет вшанування пам'яті цієї жертви міжна-

ціональної боротьби, котрий мав поставити пам'ятник на могилі і збирав гроші для уфундування стипендії ім. А. Коцька в університеті. Наша Паризька Громада також почала збирати фонди, щоб видати по-французьки брошуру про боротьбу за український університет у Львові, але справи не довела до реалізації за браком коштів. Коли я повернувся до Парижу наступного 1911 р., зробив звіт у Громаді про ці події. У мене зараз перед очима мій лист зі Львова від 1 липня, де я описував демонстрацію і погром для відома наших громадян у Парижі. Закінчую так: "Поляки зовсім сказлились, а наші галичани перелякані й ховаються!"... Приймав я чинну участь у похоронах, носачи чорний крест і червону стріжку на рукаві, котрі досі зберігаю для музею. Потім уся активніша молодь поїхала на провінцію галицьку, робити неlegalні віча по селах, висвітлюючи справу народів. Я був приділений до тих, хто робив цю акцію в Рогатинщині, і цілий місяць їздив селянським возом з села до села скрізь улаштувуючи віча. За нашим, як ми жартуючи охрестили, „Совітом нечестивих" ганялася польсько-австрійська поліція, яка піймала мене аж на кордоні з Буковиною і теж запроторила до в'язниці у Чернівцях, причепившись, що я як політичний емігрант з Росії не мав паспорту! Зрештою в той далекий час в Європі люди жили без жодних паспортів і віз за винятком... Туреччини і Росії! Із нашої агітаційної акції у мене збереглися цікаві світлинки, а ще більше споминів, бо те дало мені нагоду пізнати наш нарід у Галичині, до речі, тоді вже далеко активніший ніж його представники у Львові й де інде!... Побачив тоді я також і життя уніятського духовництва, у якого здебільшого наша "кумпанія" залишалася на нічліг та відпочинок. Але назагал переконався я, що нарід у Галичині соціально-громадський дуже відсталий і неактивний. Кількасотлітнє рабство (кріпацтво) у польських ділчів та вплив католицизму, що втілює дисципліну й покору владі державній, давали себе знати!

На закінчення ще пару слів про Коцька як маляра. Це була вже людина понад 25 літ, високого росту з вусами і кожного причаровувала своїм лагідним, але й твердим характером. Він мав своє ательє таки в Академічній Домі, де я мав нагоду не раз оглядати його натуралістичні твори з побутової етнографії українського народу. Намагався його повернути на розуміння мистецтва, як те уявляв собі Михайло Бойчук, але безуспішно, не дивлячись на теоретичну допомогу мого приятеля, історика мистецтва Йосипа Пеленського.

Цікаво що двадцять літ по тому польська поліція в червні 1930 р. розігнала українських пластунів що прийшли пошанувати пам'ять Коцька на львівський цвинтар, повідбирала фотографічні апарати і "за спів "Ви жертвою пали в нерівній бою" арештувала кількох та занотувала ймення священика, що мав відправляти на могилі панахиду!

Тоді мати Адама Коцька вже вмерла, але жив ще брат.

16. Яків Струхманчук

Українець з Галичини, талановитий маляр портретист. Познайомився з ним ще у Львові в "Акад. Домі" в 1910 році, але більше пізнав уже в Парижі куди він приїхав на початку 1911 р. для студій як стипендіат Митрополита Шептицького (після закінчення в Кра-

кові). Високий блондин, з якимись ухилами в нерівно-жаженім характері, Струхманчук мав заздрість у очах і мало громадських почуттів. Аж ніяк не користувався любов'ю чи повагою в "Українській Громаді", до якої вписався 23 лютого 1911, але активної участі не приймав, хоч входив інколи до Ради товариства. Мешкав у своїм ательє в домі артистів на 9, Рю Кампань Премьер, яке я йому деякими своїми речами умеблював, бо не мав на чім спати! Мало він мене цікавив, але як бувало зайдеш відвідати, все заставляв у ліжку... Малював він теж мало, але цікаво, що будучи ареглігійним, він намалював два образки на євангельську тему: "Христос перед Пилатом" і "Христос сіваць", як і портрет (не з оригіналу!) Максима Горького. Останній багато йому приготився в СРСР, коли він туди переїхав по війні!... Але його спеціальність були гумористичні рисунки як от "Козак Байда", "Перше цигаро'", "Яновський старшина", „Хай живуть ті, що п'ють“, "Пан капраль лютяться" та інші, що потім вийшли як переписні картки в Микулинцях у Галичині. Струхманчук був виразний противник школи Бойчука і в липні 1910 року написав у "ДЛП" два фельетони п. з. "З паризьких вражень", де суворо і несправедливо критикував твори Бойчука як "антинаціональне мистецтво на мертвій чужій нам візантійщині"! Що більше: він уважав творчість Бойчука як "ненормальну і шкідливу". Одного разу він намалював мій портрет і треба визнати досить добре... Безперечно мав талант!

Підчас першої світової війни (1914-1917) від був у Січових Стрільцях а потім залишився в Україні і пристав до комуністів.

У большевиків він грав довірочну ролю в Г. П. У. разом з Балицьким, Порайком і іншими галичанами-шпигарами, зрадниками. Переказували мені що Струхманчук почав уживати кокаїни і особливо лютував як чехіст проти своїх українців... Про це була згадка і в газ. "НОВА ЗОРЯ" від 11 грудня 1930 року. В моїм "Щоденнику" є багато нотаток про нього.

17. Кость Стаховський

З скульптором Костем Стаховським я заприятелював у Парижі на початку 1912 року, коли ми разом заснували українську кооперативу "Ватра" для збуту в Зах. Європі народніх мистецьких виробів з України. Окрім нас до спілки пристали ще Юрко Гаврилей-Лопух з Чернівців, політичний емігрант з Наддніпрянщини, і Федір Королів теж емігрант у Львові. Для початку ми урядили на Рю Рояль в Парижі виставу українських

виробів головню вишиванок з Буковини та дерев'яні різьби з Києва. На жаль, мої співлиники не виплатили зовсім своїх уділів (500 франків) і уся вага впала на мене. Окрім того Кость Стаховський примушений був повернутися до дому в с. Стетковці біля Любару на Волині. Отже, наша Спілка існувала лише рік, зате залишилися у мене численні зразки народного мистецтва, з котрих деякі надзвичайної вартости, бо зроблені були сто і більше літ тому! З приводу цього всього листувався я з Стаховським та мало звертав уваги на його мистецьку творчість як скульптора. Зрештою в Парижі він і не потрапив улаштувати свою робітню, але багато працював по музеях.

В 1920 році К. Стаховський став секретарем посольства в Лондоні у свого брата д-ра медицини М. Стаховського і відкрив там своє художнє ательє, де, як скаржилася віденська "ВОЛЯ" редагована д-ром Піснячевським, „...чудово визискував хахлацькі гривни" („Воля" т. II, ч. 1).

В 1923 р. К. Стаховський опинився в Празі, де разом з малярами С. Мако і І. Кулець та С. Тимошенком відкрив "Студію Пластичного Мистецтва", яка робила численні вистави і підготувала багато визначних українських і чужих артистів малярів, різьбарів і архітектів. В майстерні скульптора К. Стаховського, напр., у 1936 р. було виставлено 50 експонатів і поміж ними гіпсові погруддя генералів М. Омеляновича-Павленка та Віктора Петрова. З учнів проф. К. Стаховського можна зазначити п. Шіманську, Частухіну, Родіонову, Ніну Левницьку та інших, як українців, так і чужинців. Племінник К. Стаховського д-р мед. Лев Миколаєвич тепер є уповноваженим У. Ч. Х. у Венеції. Де тепер подівся К. Стаховський і чи ще живий, мені не відомо. Жадних знімків його скульптури у мене нема.

18. Іван Северин

Мало, дуже мало знав я цього талановитого маляра. Познайомився з ним в 1913 році, як він приїздив на недовгий побут до Парижу і зложив візиту "Українській Громаді". Оповідав він тоді між іншим, що в кінці січня 1911 року він улаштував свою виставу картин у Києві та показував витинку з газ. "Кіевская Мысль", яка писала, що його мальовила прекрасні та пророкувала йому майбутню славу!

Зовсім не пригадую цього маляра, так уже було давно, тим більше що до "Громади" він заходив лише пару разів. (Далі буде)

А. Любченко

ЩОДЕННИК

(Продовж. з стор. 4-ї.)

По сніданку поспішаю геть із цієї хати. Стрижусь у поляків, здивованих моїми кондотьєрськими чобітьми й проханням розміняти 50 нім. марок.

— Ото бути! Первша кляса! А може пан еше ма маречкі?

Нарешті я пострижений, чого ждав уже півтора місяці! Екзематозні вереди на носі й на щоках червонято сяють, як советські орде-

ни, але я вирішую забути про них, не думати — все одно це не допоможе. Йду до спілки письменників й потрапляю спочатку до якоїсь жидівської установи — до спілки треба через під'їзд. Застаю голову клубу М... — маленька сухорлявенька постать з бистрими очима, як миш. Ага, це той інж. М..., що писав у "Н. Д." про вагу м'ясного харчу в житті нації — м'ясний харч, мовляв, дає нації агресивний ха-

рактер. Він розгубився, заметушився, дарує мені одразу пачку сигареток "Спорт" і запрошує до їдальні снідати. П'ємо чарку, приємно розмовляємо. Він дзвонить до видавництва, просить Св. Гординського тимчасово прийняти мене на квартиру. Той охоче погоджується. Йду до нього до в-ва. Там шумна зустріч. Співробітники збігаються, пильно мене оглядають. Я почуваю себе ніяково під цим одвертим безпосереднім тиском збурених почуттів. З'являється сивий, але свіжий ще Симонів, вбігає молодий чорноокий Стефаник, підходить підтягнутий Шлемкевич, визирає з-поза натовпу худорлява Струтинська, а С. Гординський досадливо розмахує руками, їсть мене очима, хапається й просить когось написати, що саме я розповідаю. Потім ми з ним ідемо до нього до дому... Вдома зустрічає нас мати, стара п. Олена, огрядна, сива привітна жінка. Потім надвечір з'являється молодший брат Володимир (Дуньо), стрункий, живий, привабливий з вигляду інженер. П'ємо чай і без кінця точиться розмова. А ввечорі Святослав, Володимир і Тамара (артистка балету, подруга Дуньова) ведуть мене до закритої їдальні артистів, де мій незвичайний зовнішній вигляд (особливо чоботи з розтрубами, пухнастий светер і обсмалене вітром, позначене болячками обличчя) привертають загальну напружену увагу. На столику нашому з'являється пиво й сосиски — еге ж, у Львові можна ще жити й частуватися. З сусідньої кімнати раптом вбігає трошки сп'янілий Йосип Гірняк і кричить артистично на всю залу:

— Аркаша! Дорогий Аркаша!

Обійми, поцілунки. Тут уже і Добровольська, дружина Гірнякова (гай-гай! Черкаси 1920 р. і театр ім. Франка, Харків 1925-30 р. і наш "Шільйонський замок" на Жаткінському проїзді, час біжить, час наклав на цю жінку, що зовсім постаріла, свій неблаганний знак...) Потім приходять високий, худорлявий з довгими руками і якимись неспокойними, хоч і стомленими очима, — Юрій Косач. Він ніби ховає од мене свій зір, але я відчуваю, що потайки він увесь час пильно стежить за мною, ловить кожний рух, кожне слово. Тут же знайомлять мене із якимсь величезним дядьком — це Петренко з Полтавщини, старий емігрант, а тепер директор І-ту Народної творчості. Знайомлять із д-ром Лужницьким, довгим та сухим, як кістяк, на черепі якого дивно ще збереглися хворобливо-синяві запалі шoki. Він — голова спілки. Він каже мені здивовано:

— То це ви майже помирали? Ви? Ну, коли б я помирав — інша річ. А ви... та у вас же, дай вам, Боже, здоровезний який вигляд!

І справді, я погладшав за останній час, ще й ці останні п'ять днів на степовому повітрі дуже мене освіжили. Гірняк теж дивується, згадує, який я був нужденний у Харкові і розповідає, як ми з ним, страшенно зголоднілі й виснажені, уминали житні галушки в харківській українській поліції, що зглянулася якось над нами та запросила пообідати.

Поспішаємо додому, бо ходить у Львові дозволено до 9-ї год. вечора. Дома ще довга розмова, жадібно розпитують мене про Україну. Лягаю в чисту теплу постіль, вперше по багатьох днях сплю як еліф.

Цікава, гарна ця родина. Живуть усі разом, живуть згідно, підбадьорюють один одного. Батько, що помер два роки тому — відомий літературознавець, дослідник якраз підсоветської української літератури. В своїх працях, як тепер мені стало відомо, не раз і про мене прихильно згадував. Старший син Богдан — досвідчений, досить уже знаний у Львові лікар-терапевт. Другий син Святослав — здібний маляр і поет. Третій Володимир, — так само здібний молодий інженер, директор кількох львівських підприємств. Нарешті дочка — талановита піяністка у Відні. Молодець батько, дбайливо виховав дітей. Більше б нам таких батьків, отаких українських родин. Ставлення до мене дуже сердечне. З першого ж дня створено таку атмосферу, що відчуваю себе як у давніх знайомих, навіть приятелів.

27. III.

Вчора о 5½ год. одвідав митр. Шептицького. Були ще харків'яни Шевельов, Гільов, проф. Зайцев з Охтирки. Крім того Багрянівська (ну, й балакуча дама!) та голова жіночого комітету у Львові, дуже симпатична людина. Я сказав митрополитові привітальне слово від усіх і найбільше з ним розмовляв. Митрополит сидів за невеличким столиком, весь у чорному, підперезаний старим шкіряним поясом. Столик спереду задратований теж чорною тканиною, що закриває його спаралізовані ноги. Великий палець на правій руці теж спараліжовано стирчить убік, весь п'ястук трохи скарлючений. Але ота велика гордовита голова, отой лоб широкий і вигорблений ніс, ота буйна сива грива на голові і така ж буйна, срібляста, як потік, борода — справді це дуже яскрава постать, імпазантна, величя. І могутнім духом віє від неї. А в поведінці дуже простий, без найменшого напруження. Щось привабливе є в ньому, і говорити з ним легко. Знає він дуже багато, пам'ять дивовижна. Говорили спочатку про большевиків, про наддніпрянську Україну. Каже:

— Знаєте, історія ще не довела, що марксизм цілком безпідставний, що він зовсім не виправдується життям. Ні! Але більшовизм — це рішуча компромітація марксизму. Маю, між іншим, відомості, що більшовики хочуть втягти китайців для боротьби в їхніх лавах проти Європи. Якщо Англія й Америка допоможуть збройним матеріалом, то, розумієте ж, китайці не потребують особливих зусиль, щоб виставити одразу проти німців якихось 50 мільйонів людей. Це буде страшно! Бог тільки знає, чим взагалі це все може скінчитись.

(Далі буде)

Вельмишановний Пане Редакторе!

Яка шкода, що о. М. С. зважився написати лише листа про безклясове суспільство, а не статтю ("Н. Д." ч. 30). Тоді б напевно було можна дізнатися від нього багато більше ревелюційних відкриттів на ту тему, аніж з писання, обумовленого формою листа. Бо таке сміливе твердження, як "я міг би найвище поставити твердження, що Католицька Церква не виступає проти комунізму як такого в господарчій діяльності", не тільки капітальне у своїй сміливості, але не менше далекосягле у своєму політичному неперевершенню.

Портативні писальні машини

Можемо доставити кожного типу переносну писальну машину у вашій власній мові.

НА СПЛАТИ.

THOMAS & CORNEY

Typewriters Limited

88 Adelaide St. W., Toronto

Ви тільки подумайте: комунізм, як політичну систему, можна ділити на різні комунізми: культурні, політичні, економічні, господарчі і т. п.; один можна поборювати, інші не то що не поборювати, але навіть не виступати проти нього. Ми досі знали, що кожне зло є завжди злом, коли у ньому є й крихітка добра (до речі, немає на світі зла, щоб у ньому не було бодай натяку на добро), але тепер ми починаємо сумніватися. Наша Церква знайшла діалектичну методику в аналізі й потрапила погодити сумнівні питання. Потрапила і в комунізмі знайти добро і навіть забезпечити за ним признання. На щастя я самий належу до оптимістів і не вірю у твердження о. М. С. Ми вже чули при роз-

мовах за чаєм, що і господарчий комунізм це пожиття, тобто спільна власність над матеріальними добрими і що його церква у своїх первопочатках мала, чи що зобов'язує він ще й досі по християнських монастирях, але ми ніколи не брали того поважно. Бо утотоження цих понять з комунізмом, хай і господарчим, це або цілковите легковаження самого предмету, або політично-партійна засліпленість. Нам насувається останнє припущення, бо ми глибоко переконані, що о. М. С. уявляє, що гасла чи практика господарчого комунізму не витекли самі з себе, а є вислідом наболілих соціальних питань, що їх і до комунізму і по ньому намагатимуться ще не одні політично-соціальні течії розв'язувати. Тимбільше Христова Церква, що стоїть на сторожі життя як цілості, не могла і не може не заторгати чи на практиці не переводити деяких спроб, які б сьогодні можна прирівнювати не лише до комуністичних, але й до кожних ідеологічно-політичних напрямків. Бо ж геніяльність, тим більше помітна, що в ній кожний шось знайде навіть тоді, коли б воно йшло в цілковитий розріз з дотеперішніми моральними чи етичними вартостями.

І тому ми стоїмо на становищі, що використання о. М. С. авторитету Церкви йде в тому напрямі, щоб дати моральне підґрунтя його особистим поглядам чи йому співзвучній політичній течії, яка твердить: "Ми відкидаємо матеріалістичний світогляд, а зокрема цілу сучасну систему СССР, бо це вже шось зовсім інше, але ми не проти, коли в Україні буде, може, якась нова соціалістично-артільна форма господарства."

Ми теж дуже шкодуємо, що сфера дискусійно-теоретичних міркувань про майбутній лад в Україні з чисто особистих переконань о. М. С. ставить в незручне становище всю Католицьку Церкву, зокрема українську. Ми глибоко переконані, що наша Церква оперта на Божих основах і щоденне політиканство їй дуже далеке. Наша Церква в основному боронить людину як якнай-досконаліше єство на землі і з того виходячи, вона скеровує шлях тієї людини до ідеалу справедливості. Божої справедливості, але ніколи

до оборони політично-державного уладу, як би він там шумно не називався, хоч би навіть і господарчий комунізм. Тому ми протестуємо проти шафування авторитетом нашої Церкви, а тимбільше о. М. С., бо така настанова може захитати нашу найбільшу духову цінність на землі, якою являється Христова Церква.

**З правдивою до Вас пошаною
В. Скорупський**

ОЩАДЖУЙ!

Зменши удвоє

видатки

на куріння.

Машинка робить

твої власні

цигарки.

V-Master

МАШИНКА

ЦИГАРКОВА

5 **за**

один

згд

V-Master

Папір звичайний
або "вет пруф"
на 200 цигарок
14 центів

В кожній тютюно-
вій крамниці

СЛОВО ДО ЧИТАЧІВ

Багато з наших читачів домагаються, щоб ми в кожному числі подавали т. з. "всичину", себто дрібний різноманітний матеріал, робили огляд преси тощо. Особливо цього домагаються наші читачі з Мінеаполісу (США), де їх є чимала кількість. Вважаємо це домагання за цілком слушне. Справді, журнал лише з довгими й солідними статтями не може цілком задовольнити читача. Ми завжди це враховували і намагалися урізноманітнювати його зміст. Хоч признаємося, що досягти цього нам важко. Справа в тім, що журнал у такому матеріальному стані, що не має змоги замовити той дрібний матеріал, якого жоден автор не хоче писати. Це мусить робити сам редактор, а він так перевантажений працею на життя, на редагування журналу, на адміністрацію та експедицію його, що не завжди вдається йому вирвати час на вишукування тих матеріалів. Є небезпека, що той редактор взагалі скоро розучиться писати...

Але раз читачі хочуть, то мусимо робити. Просимо тільки невеличкої допомоги від передплатників: не ускладнювати адміністрацію, бо цим ви даєте змогу редакторові використати час на поліпшення журналу. От, наприклад, одні нагадування про віднову передплат забирають стільки часу, що можна було б чимало чого цікавого вишукати й написати. А цього можна зовсім уникнути, бо кожен має на своїй адресній наліпці по яке число в нього заплачено і мусить вчасно відновити передплату, або відмовитись від журналу.

При цій нагоді звертаємось з проханням до наших передплатників із США, які нам часто шлють особисті чеки. За виміну такого чека з нас беруть у банку 35 центів, а крім того 5-6% утримують за виміну американських грошей на канадійські і ми мусимо втрачати на трьох дол. найменше 50 центів. Хіба при такій низькій ціні на журнал ми можемо це робити? Не забувайте, що ми для США поставили ту саму передплату, що й для Канади, чого ніхто не робить. Ми свідомо докладаємо на австралійських та англійських передплатах, але не можемо того робити на передплатах із США, бо коли журнал тепер ледве зводить кінці з кінцями, то тоді він загине негайно.

Автори й читачі також цілком слушно домагаються від нас подавати в кожному числі зміст журналу. Просимо вибачити, що не робимо цього тепер. Справа в тім, що той зміст можна зробити тоді, коли журнал уже зламаний, а тоді треба окремо добирати текст змісту. Друкуємо ми журнал у чужій друкарні, а в чужій хаті, як ви знаєте, й тріска б'є... Знаємо, що це незручно і навіть некультурно, але мусимо ще терпіти. Постаємо з нового року й цей недолік виправити. Сьогодні перебороти це важко, бо журнал нам роблять не тоді, коли ми хочемо, а тоді, коли є час, а часом, коли й хочеться... Тому за останні два-три місяці ми мали тижневе спізнення.

Просимо це все врахувати й не судити нас дуже. А коли можна, то й чимсь допомогти. Повірте, що коли ви бачите одну хибу в нашому журналі, то ми їх бачимо найменше десять. І печуть вони нас, ті хиби, мабуть, більш, ніж Вас. Та... ба!

Више голови не підскачиш...

Але знайте, що над кожним домаганням читачів ми думаємо й будемо робити все, щоб його задовольнити.

Редакція

Увага, батьки і вчителі!

Між 15 і 20 жовтня виходить з друку нова книжка:

Петро Волиняк

ЛАНІ

читанка для 4-ї класи рідних шкіл і позашкільного читання.

Ця читанка є новиною на нашому дитячому книжковому ринкові, бо:

1. Вона містить у собі вибір справді цікавого, різноманітного й захоплюючого матеріалу;

2. Вона написана сучасною літературною мовою й сучасним правописом;

3. Вона не обмежується до якоїсь одної частини Батьківщини, а містить матеріал, який відзеркалює всю Україну;

4. Вона дає не тільки голі тексти для читання, а ще й запитання та завдання до кожного розділу тексту, а крім того подає ще багато народніх приказок. Все це дає змогу використати її поза школою (батьки самі можуть вчити своїх дітей);

5. Вона подає матеріал з фольклору, українських класиків та сучасних наших письменників з України і еміграції;

6. Вона гарно ілюстрована, видрукована на добром папері, обкладинка відомого художника М. Дмитренка;

7. Вона містить матеріал, якого нема в жодній іншій нашій читанці;

8. Вона має разом з обкладинкою 100 сторінок великого формату;

А тому ця книжка сьогодні є справді великою підмогою вчителям і тим батькам, які не мають змоги посилати своїх дітей до української школи.

Ціна її лише \$1.00 разом з пересилкою.

У зв'язку з браком коштів наклад цієї книжки дуже обмежений і добре зробить той, хто замовить її негайно.

Замовлення разом з грішми слати на адресу:

NOWI DNI, Box 452, Term. "A"
Toronto, Ont., Canada

І. М. Кириченко: ОРТОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК. Затверджено Міністерством освіти УРСР. Перше видання: Київ 1949; друге: Київ 1950. Стор. 256.

Коли вряди-годи продістається з-поза залізної заклади яке видання з українського мовознавства, то звичайно це буває випадкове й припизнене. "Орфографічний" (тобто: правописний) словник Кириченка оснований на правописних правилах "Українського правопису" з 1946 і на практиці показує як русифікували українську грамоту. Маємо в ньому такі курйози як "Лаландія", але: "Фінландія", маємо скрізь проведене г, отже "Генуя" зам. "Генуя", „Гаага" зам. "Гага", "Вашінгтон" зам. "Вашінгтон" і б. ін. Маємо чуже українській ортографії "фауна" зам. "фавна", „аудиторія" зам. "авдиторія", „аудієнція", зам. "авдієнція", і ін. Знаходимо такі чисто російські написання, як "соляріу-

ком" замість "соляріум", "матеріал", зам. "матеріал", „соціалізм", зам. "соціалізм" і б. ін. В словнику багато агітки: чомусь під герой є тільки два герої на світі "Герой Радянського Союзу" й "Герой Соціалістичної Праці", під "Сталін" є всякі сполучні слова плюс навіть "Сталінська Конституція" й "Сталінський стипендіат"; є "фабзавком" і ін. скорочення советської дійсності. Досить цікавий для мовознавця матеріал дають скрізь пильно позначувані наголоси. Тут і там позначається вплив українського Заходу "олень" — зам. олень — олінь, уряд зам. уряд, в більшості одначе переведено "чистку" дублетних форм: "прошу" зам. „прошу", "часу" зам. "часу", „народ" зам. „народ" і "нарід", тощо. Є багато в цьому словнику бракує а багато потрібних і сумнівних слів бракує. До словника додані зразки відмінювання і дієвідмінювання. Для еміграції словник непридатний, бо не дає відповіді на багато слів і назв, що їх стрічається в чужому довкіллі, зокрема на американсько-канадійському терені.

Яр. Рудницький

УВАГА!

УВАГА!

Заходами окремого комітету в Торонті, вже появилася друком і поступила в продаж, відома повість Уласа Самчука "Волинь" ч. I — "Куди тече та річка".

Книга має 314 стор тексту, у поновній редакції, на гарному папері, мистецьке оформлення Михайла Дмитренка. Ціна брошурованого примірника \$2.75, у гарній, полотняній оправі — \$3.75. Для кольпортерів, що беруть більшу кількість примірників, як також для книгарень 30% опусту.

Замовлення шліть на адресу:

Е. Pasternak, 429 Glenlake Ave.,
Toronto 9, Ont., Canada

Громадський Комітет видання "Волинь"
Уласа Самчука.

МАЄМО НА СКЛАДІ ТАКІ ДИТЯЧІ ВИДАННЯ:

1. "ДВІ КАЗОЧКИ" (нове видання) народні казки з гарними малюнками, кольорова обкладинка, стор. 16, ціна — 20 центів.
2. "ЛИСИЧКА - СЕСТРИЧКА І ВОВК ПАНИ-БРАТ" (нове видання), народна казка, з малюнками, стор. 16, ціна — 15 центів.
3. "ІВАСИК-ТЕЛЕСИК", народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 15 центів.
4. "ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ" (нове видання), народня казка з малюнками, кольорова обкладинка, ціна — 25 центів.
5. "МОЯ ЗБІРОЧКА" (нове видання), — багато ілюстрована книжечка, де є народня казка "Костинин син", віршована казка Наталі Забіли "Сорока-Білобока", пісня-гра з нотами "Яблунька" — текст Н. Забіли, муз. П. Козицького. Ціна — 25 центів.

Замовляти:

NOWI DNI

Box 452, Term. "A", Toronto, Ont., Canada.
Книгарням і кольпортерам опуст.

ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СКЛАД ВУГІЛЛЯ В ТОРОНТІ

SCARBORO FUELS

Власник: Є. Охітва

Продаємо добре чисте вугілля, маємо на складі тверде і м'яке вугілля, а також різне вугілля до стовкера і бловера, продаємо також дрова. Гарантуємо добру обслугу.

Замовлення шліть:

SCARBORO FUELS — St. Clair Ave. East, Scarboro
Junction — Tel.: Zone 7—207.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ЧИТАЙТЕ

ПОШИРЮЙТЕ —

найновіший на терені США й Канади часопис

УКРАЇНСЬКИЙ ПРОМЕТЕЙ

Виходить тим часом — раз на тиждень.

Це єдиний часопис, що видає нова українська імміграція для всіх українців. Часопис розходитьсЯ в усіх країнах світу.

"УКРАЇНСЬКИЙ ПРОМЕТЕЙ" — єдиний часопис, що тримає читача в живому контакті з українським народом в Україні, що з прометеївською мужністю терпить большевицькі тортури, але не вмирає, а бореться за волю і вірить у свою перемогу!

Передплата в США і Канаді: на рік — \$5, на пів року — \$2.70.

Передплату надсилати на адресу:

PROMETHEUS — Printing & Publishing Ass'n.
13824 Jos. Campau, Detroit 12, Mich., U. S. A.

З інших країн передплату надсилати на цю саму адресу поштовим переказом або банковим чеком, у сумі рівнозначній до вартости американського долара.

КУПУЙТЕ!

ПРОДАВАЙТЕ!

Доми, підприємства і всякі інші нерухомості за посередництвом найбільшого в Онтаріо українського бюро посередництва

R. TESLIA — Real Estate

Бюро в Торонті:

1. 863 Bloor Str. W.
Tel. KE. 9459

2. 575 Queen Str. W.
Tel. WA. 2646

Бюро в Гамільтоні:

1294 King Str. East,
(Pig Майн)
Tel. 93559

Проводимо асекурацію від вогню, асекурацію авт тощо.

Обслуга чесна, скоро, фахова!

НАЙКРАЩІ РЕЧІ І ПО НАЙНИЖЧИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

G. Luk's Electrical Appliance Company

Маємо великий вибір електричних й газових кухонь (Мофет стов), холодильників, пральних машин, машин до чищення підлог та килимів, радіоапаратів, диванів (честерфілди), п'яно-акордіони та інше.

ГАРАНТУЄМО: НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ГАРНУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ЯКІСТЬ КУПЛЕНИХ У НАС РЕЧЕЙ.

797-799 DUNDAS ST. W. TORONTO, ONT.

— Телефон: WA 9228

ГАРНІ Й ДОБРІ РЕЧІ ПО НАЙМЕНШИХ ЦІНАХ КУПИТЕ В УКРАЇНСЬКІЙ КРАМНИЦІ

Royce Radio Furniture & Co.

ВЛАСНИК: ЛЕВ ДОПТА

Маємо великий вибір меблів, радіоприймачів, електричних та газових кухонь, холодильників, пральних машин та інших господарських речей.

МИ ВАМ ПРОПОНУЄМО: ЯКІСНІ РЕЧІ, НИЗЬКІ ЦІНИ, ВИГІДНІ СПЛАТИ, ЧЕМНУ ОБСЛУГУ.

Наша адреса:

1529 Dupont St. Toronto, Ont.

Телефон: LL 0175

ФАРБИ

і

ТАПЕТИ — (WALLPAPER)

купите найліпше в

METROPOLITAN
PAINT & WALLPAPER CO.

795 Dundas St. W. — EM. 4-6597
Toronto, Ontario

Власник: ОЛ. ОХРИМ

Л. ЛУНСЬКИЙ ОКУЛІСТ

Екзаменуємо очі, добираємо окуляри на різні недовомання очей, нервовість і болі голови.

Говоримо по-українськи
470 College St. W., RA 3942

НАЙ ВІДЖИВНІШИЙ
СТРАВНІШИЙ
ДЕШЕВІШИЙ ХАРЧ,

ЩО МАЄ В СОБІ ВСІ ВІТАМІНИ, ЦЕ

МОЛОКО

І МОЛОЧНІ

ПЕРЕТВОРИ

СПОЖИВАЙТЕ

ВИСОКОВАРТНІ ПРОДУКТИ

ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОЧАРНІ

ROGERS DAIRY Ltd.

459 Rogers Road, Toronto, Ont.

Phone: JU. 7193.